

MONDROS MÜTAREKESİ ÖNCESİNDE OSMANLI KAMUOYUNDA SULH TARTIŞMALARI

Akın ÇELİK*

Özet

Osmanlı Devleti, 28 Temmuz 1914 tarihinde başlayan Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Devletleri safında dâhil olmuştur. Ancak bu savaş, Osmanlı Devleti açısından sonun başlangıcıydı. Osmanlı Devleti, çöküş devresini yaşamakta olan çok uluslu bir imparatorluk için en istenmeyen bir netice ile bu savaştan ayrılmıştır. Her ne kadar İtilaf Devletleri savaşın galibi gibi görünse de, bu savaşa dâhil olan bütün devletler büyük zarar görmüştür. Bu büyük yangından en az zararlı çıkmak için Osmanlı kamuoyunda oluşan barış istekleriyle, barış giden sürecin basındaki yansımaları bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Barış, Mondros, Mütareke, Birinci Dünya Savaşı.

Abstract

DEBATES ON PEACE IN THE OTTOMAN EMPIRE PUBLIC OPINION PRIOR TO MUDROS ARMISTICE

The Ottoman Empire joined the First World War which began on 28 July 1914, on the side of the Central Powers. But this war was the beginning of the end of the Ottoman Empire. The Ottoman Empire, which was a multinational state, was in the decline period and the consequence of the war was unintended for the Ottoman Empire. Although it may seem the winner of the war was the Allies, all the states, which were involved in this war, suffered extensive damages. In order to suffer the least damage from this great fire, peace demands of the people of the Ottoman Empire and the reflections of these demands in the Ottoman press are the main subject of this study.

Keywords: Ottoman Empire, Peace, Mudros, Armistice, World War I.

---

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılapları Enstitüsü;
celikakin@gmail.com.

Osmanlı Devleti, Büyük Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Balkan Savaşlarından ciddi bir kayıpla çıkmıştı. Bununla birlikte, asırlardır barış ortamı içerisinde yaşayan Hıristiyan unsurların önemli bir kısmı bu dönemde ya isyan etmişlerdi ya da o yolda çabaları vardı. Anarşik faaliyetler imparatorluğun hemen hemen bütün bölgelerinde baş göstermeye başlamıştı. Sadece Hıristiyan tebaa değil, Arnavutluk, Suriye, Mısır gibi Müslüman tebaanın yoğun olarak buldukları bölgelerde de milliyetçilik temelli hareketler başlamıştı. Bu da çok uluslu imparatorluk için hayati bir sorun demektir. Bu noktada, Osmanlı hükümetinin vermiş olduğu karar ile Almanya yanında savaşa dâhil olması ve sonunda savaşın kaybedilmesi büyük bir yıkım getirdi¹.

Birinci Dünya Savaşı 28 Temmuz 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Sırbistan'a savaş ilan etmesiyle başladı². Bu ilk kıvılcımın ardından savaşa taraf olacak diğer devletler de seferberlik ilan ettiler. Önce Rusya 29 Temmuz 1914 tarihinde³, ardından Fransa ve Almanya 1 Ağustos'ta seferberlik ilan etti. Daha sonra da Almanya Rusya'ya savaş ilan etti⁴. Bu konjonktürde Padişah 2 Ağustos 1914 tarihinde seferberlik için 'irade-i seniyye' yayınlamışsa da⁵ Osmanlı Devleti Kasım ayına kadar tarafsızlığını koruyacaktır. Seferberlik emrinin yayınlandığı gün Osmanlı Devleti ile Almanya arasında

¹ Stanford J. Shaw, *The Ottoman Empire In World War I, Volume 1 Prelude to War*, Atatürk Supreme Council For Culture, Language and History Publications Of Turkish Historical Society Serial XVI-No 109, Ankara 2006, s. 741-742.

² Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri, I. Cilt 1911-1917*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 281.

³ 29 Temmuz 1914 tarihinde ilan edilen genel seferberlik yürürlüğe konulduğu gün Çar tarafından geri alınmışsa da 30 Temmuz'da tekrar imzalanarak 31 Temmuz'dan itibaren yürürlüğe girmiştir. Bkz. Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt: II-Kısım IV: Fikir Cereyanları, İnkılâp Hareketleri İç Dışmeler Birinci Genel Savaşın Patlaması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 612.

⁴ Hatemi, *a.g.e.*, s. 281.

⁵ Hatemi, *a.g.e.*, s. 281; Yusuf Hikmet Bayur, Enver Paşa'nın seferberlik emrini Padişahın iradesini almadan ilan ettiğini, daha sonra da Padişah iradesinin sözlü olarak alındığının iddia edildiğini dile getirmektedir (Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt II- Kısım IV*, s. 647); 2 Ağustos 1914 tarihi Osmanlı Devleti'nin iç politik yaşamı ile ilgili önemli tarihtir. Çünkü Osmanlı Meclis-i Mebusanı bu tarihte süresiz olarak kapatılmıştır. Böylelikle iktidar hesap vermek mecburiyetinden de kurtuluyordu (Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt II-Kısım IV*, s. 658).

gizli bir antlaşma imzalandı⁶. Bu antlaşma 27 Ağustos günü onaylanarak yürürlüğe girdi ve ikinci maddesi de Osmanlı Devleti'nin, o sırada Rusya'ya savaş ilan etmiş olan Almanya ile birlikte hareket etmesini gerektirmekteydi. Ancak bu maddeye rağmen Osmanlı tarafsızlığını koruyacak ve bunun nedenini de bu antlaşmanın bir savunma antlaşması olduğu tezini ileri sürerek açıklamaya çalışacaktır⁷.

Aslında Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşına giden süreçte iki bloğa ayrılmış olan Avrupa devletleri nezdinde ittifak girişimleri olmuştu. Gerek İngiltere gerekse Fransa Osmanlı'nın bu girişimine müspet bir cevap vermedi. Bu durum Osmanlı'nın Almanya'ya yönelmesine neden oldu. Bunun yanı sıra Osmanlı yöneticileri içerisinde başta Sadrazam Sait Halim Paşa olmak üzere Harbiye Nazırı Enver Paşa, Dâhiliye Nazırı Talât Paşa ve Meclis Başkanı Halil Bey gibi etkili konumda bulunanlar da Almanya ile bir ittifakın yapılması taraftarıydılar⁸.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Osmanlı Devleti Almanya ile bu ittifakı imzalamasına rağmen bir müddet daha tarafsız kalmak için çaba gösterdi. Ancak, devlet gerek şartların zorlaması gerekse bu süreç içerisinde Almanya'nın çabaları karşısında savaşa girmek zorunda kalmıştır⁹. Osmanlı'nın

⁶ Said Halim Paşa'nın yalısında imzalanan antlaşmanın maddeleri için bkz. Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt II- Kısım IV*, s. 642-643; Antlaşma imzalandıktan sonra haberi olan dönemin Bahriye Nazırı Cemal Paşa Hatıratında Sadrazamın kendisine bu olayı haber vermesini yine Sadrazamın ifadeleri ile şu şekilde dile getirmektedir: "...Şimdi size çok memnun olacağınız bir haber vereceğim bakalım ne olduğunu keşfedebilecek misiniz? ...Alman hükümeti bize ittifak teklif etti. Biz de bunu memleket menfaatlerine uygun gördüğümüzden bugün ittifaknameyi elçi Wangenheim ile beraber imza ettik. Nasıl memnun oldunuz mu? ...Karşılıklı eşit hukuk şartlarına dayanan ve her iki tarafın menfaatlerine kefil olan şimdiki kadar hiçbir Osmanlı hükümetinin akde muvaffak olmadığı şekilde bir antlaşma..." Bkz. Cemal Paşa, *Anılarım 1913-1922*, haz. Fahri Parin, Paraf Yayınları, İstanbul 2010, s. 133-134.

⁷ Ali İhsan Gencer - Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yay., İstanbul 2001⁸, s. 50.

⁸ Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010, s. 141-142.

⁹ Bu dönemde Almanya tarafından maddi destek sağlandığı iddia edilen gazetelerdeki yayınlar, Tannenbergl'de Almanya'nın elde ettiği başarılar, Kafkaslar'da daha önce elden çıkan toprakların geri alınması fırsatının oluşturduğu düşünce, İngilizlerin denizlerde Osmanlı donanmasına yönelik baskıları ki, 27 Eylül günü Ege Denizi'ne açılmak isteyen bir torpido gemisi İngiliz Donanmasının baskısı nedeniyle geri dönmek zorunda kalmıştır, Almanya'nın yardım olarak 200 milyon İngiliz parası karşılığı külçe altını Osmanlı savaşa

fiili olarak savaşa katılmasını gerektiren görünürdeki sebep şu gelişmeydi: “Goeben” ve “Breslau” adlı iki Alman gemisi İngiliz donanmasından kaçarak 10 Ağustos günü Çanakkale’ye giriş yapmışlardı¹⁰ ve bu gemiler daha sonra “Yavuz” ve “Midilli” adı verilerek Osmanlı donanmasına dâhil olmuşlardı¹¹. Yavuz ve Midilli gemileri Enver ve Cemal Paşa’dan aldıkları emirlerle 27 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz’e açılmışlardı. 29 Ekim’de, fiili olarak Osmanlı Devleti’ni savaşa dâhil eden bir harekette bulunmuş, Rusya’nın Sivastopol limanı ateş altına alınmış ve torpil taşıyan Rus gemisi de batırılmıştı¹². Ardından Odesa, Nikolaev gibi şehirler de topa tutulmuştu. Böylelikle Osmanlı Devleti, önce Rusların ardında da İngiliz ve Fransızların verdikleri ultiमतolara olumsuz cevap vererek büyük savaşın tarafı olmuştu¹³.

---

girer girmez verileceğini bildirmesi gibi şartlar Osmanlı Hükümeti’nin kararsızlığını ve zaman kazanmaya yönelik çabalarını bertaraf etmiştir. Alan Palmer, *Osmanlı İmparatorluğu: Son Üç Yüz Yıl: Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul 1993, s. 249-250.

- ¹⁰ Cemal Paşa gemilerin Çanakkale boğazından girişi ile ilgili olarak Enver Paşa’nın “*Bir oğlumuz dünyaya geldi...*” ifadesini kullandığını dile getirmiştir. Cemal Paşa, *Anılarım 1913-1922*, s. 145; Ayrıca bkz. Celal Bayar, *Ben de Yazdım Milli Mücadele’ye Gidiş 1*, Baha Matbaası, İstanbul 1965, s. 110; Goben ve Breslau gemileri ile ilgili olarak dönem gazetelerinden Tanin “*Büyük Bir Muvaffakiyet Yeni Gemilerimiz: Yavuz Sultan Selim, Midilli*” başlığı ile verdiği haberde, Osmanlı İmparatorluğu’nun bu gemileri seksen milyon mark karşılığında satın aldığı, bunun İstanbul için bir bayram günü olduğu değerlendirmesini yapmıştı. *Tanin*, 12 Ağustos 1914.
- ¹¹ İtilaf Devletlerinin Osmanlı Devleti’nin tarafsızlık konumu ile bağdaşmayan bu durumuna fazla ses çıkarmamalarının nedeni, her ne olursa olsun Osmanlı’nın tarafsız kalmasını arzu etmeleri idi. Fakat tedbir olarak Çanakkale üzerindeki kontrollerine daha da önem verdiler. Armaoğlu, *20 Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 143-144; Lütfi Simavi, *Sultan Mehmed Reşad Han’ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim (Osmanlı Sarayı 1909-1919)*, haz. Sevda Şakar, Şehir Yayınları, İstanbul 2007, s. 282.
- ¹² Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt III, Kısım I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 237-238.
- ¹³ Palmer, *Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, s. 251; Lütfi Simavi hatıratında “*mecnunane ve caniyane bir siyaset*” olarak nitelendirdiği, Osmanlı Devleti’nin bir oldu bitti ile savaşa girmesine yönelik tepkisini şu şekilde dile getirmiştir: “...*Trablusgarb ve özellikle Balkan Muharebesi’nden sonra kapanamayan yaralarımıza rağmen hiçbir mecburiyet yokken ve kimse tarafından taarruza uğramadığımız halde dünyanın en birinci devletleri aleyhinde harbe girişmek mecnunane olduğu kadar caniyane bir siyaset idi.*” (Sultan Mehmed Reşad Han’ın ve Halefinin Sarayında Gördüklerim, s. 284); Daha sonra Türk milletini bu büyük yangından kurtaracak olan Mustafa Kemal, savaş karşılığı ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmiştir; “*Osmanlı Ordusunda hemen seferberlik yapılması dahi tetkike şayan bir mesele iken, Osmanlı Devleti’nin Karadeniz’de hâlâ nasıl cereyan etmiş olduğunu*

1. Sulh Tartışmalarının Başlaması ve Osmanlı Kamuoyundaki Yansıması

a. Barış Fikrinin Oluşması

Osmanlı Devleti, savaşmış olduğu cephelerin birçoğunda, özellikle Çanakkale’de, hem kendi milletinin geleceğini hem de savaşın neticesini etkileyecek büyük bir başarıya imza atmıştır. Çanakkale’nin yanı sıra Irak, Kafkasya, Kanal cephelerinde de savaşmıştır. 1914 yılında başlayan ve dünyayı bir yangın yerine çeviren bu büyük savaş yaklaşık 4 yıl sürmüştür. 1917 yılının sonlarında ve 1918 başlarında savaşın bütün olumsuzlukları ve yorgunluğu savaştan bütün tarafların milletleri üzerinde hissedilmeye başlanmıştı. Bu bıkkınlık ve yorgunluk savaşın bitmesi yönündeki istekleri artırdı. Barışa dair umutların beslendiği bu günlerde cephelerde savaş da olanca hızıyla devam etmekteydi. Ancak 1917 yılında Rusya’da gerçekleşen Bolşevik devrimi savaşın hızını kesmişti. Çünkü Bolşevikler hemen barış girişiminde bulunmuşlardı. İttifak devletleri bu girişime olumlu cevap vermişlerdi. Barış umudu ile savaşın koşut gittiği bu dönemin ilk evresinde Osmanlı basınında hem barışa dair beklentilere hem de bunun gerçekleşmesinin o dönemdeki zorluğuna dikkat çeken bir yazıya “Anadolu” gazetesinde rastlıyoruz. “Sulh Ümidleri Veda Ederken...”¹⁴ başlıklı yazıda, gelen haberlerden dolayı muzdarip ve feryat eden insanlığın ‘elem’ ve ‘matemini’ bitirecek ‘barış’ın kendisini bekleyenlere iltifat etmeyerek çok uzaklara uçup gittiğine dair bir kanaatin oluştuğu dile getirilmiştir. Yazının devamında Ruslarla yapılacak bir barışın getirisinin ne olacağından, Almanya’nın, askeri başarılarına rağmen, savaş kadar barışa da hazır olduğunu her fırsatta dile getirdiğinden bahsedilmiştir.

1918 yılının ilk aylarında savaşı idare edenler tarafından dile getirilen barış söylemleri, aslında tarafların kendi halklarına karşı bir propaganda niteliği taşımaktaydı. Buradaki amaç düşman iktidarları, halklarının nazarında

---

öğrenemediğim bu hâdise üzerine harbe girdiğinden müşteki idim. O zaman şikâyetlerim herkesçe nâbevsim (mevsimsiz) telakki olunmuştu. Çünkü ben yalnız müşteki olduğumu (şikâyetçi olduğumu) söylemiyordum, Almanlar ve Almanlarla beraber bulunanlar mağlup olacak diyordum” Celal Bayar, Ben de Yazdım, Milli Mücadele’ye Gidiş 1, s. 120.

¹⁴ Anadolu, nr. 1889, 10 Şubat 1334/1918.

güçsüzleştirmek ve böylece askeri başarılarını¹⁵ siyasi yönden desteklemektir. Bu dönemde Alman askeri çevrelerinin düşüncesi şu şekildedir:

*“Ordunun başarıları, kendi başlarına barışı sağlayamaz. Bunun için düşman cephesinin gerisinde elde edilecek siyasal bir başarı gerektir. Eğer Alman Hükümeti, düşmanlarının onur ve çıkarlarını göz önünde tutan bir barışa hazır olduğunu açıklarsa, Batı ülkelerindeki halkın tinsel durumunu gevşetir ve Klemanso’nun (Clemenceau) hele Loyd Corc’un (Lloyd George) mevkiini sarsar”*¹⁶

İngiltere Dışişleri Bakanı Arthur James Balfour’un 16 Mayıs günü dile getirdiği şu düşüncesi de yukarıda bahsedilen Almanların amacı ile aynı paraleldir:

*“İngiltere Hükümeti her nereden gelirse gelsin, sağlam temellere dayanması koşuluyla, barışa ulaşmak için yapılacak hiçbir girişite (girişime) kapıyı kapatacak değildir.”*¹⁷

1918 yılının Ağustos ayına gelindiğinde Almanlar savaşı bir başarı elde edemeyeceklerini anlamışlardı. Bunun üzerine, yapılan toplantılar neticesinde artık diplomasinin tercih edilmesi gerekliliği ortaya çıktı ve Alman İmparatoru II. Wilhelm, Dışişleri Bakanından Flemenk Kraliçesi vasıtasıyla barış girişiminde bulunulmasını istedi¹⁸.

1914 yılında başlayan savaşın olumsuz etkileri bütün devletler tarafından gittikçe ağırlaşan bir şekilde hissediliyordu. Her ne kadar Almanya ve

¹⁵ Almanların, özellikle, Batı cephesinde üstünlüğün kendilerinde olduğu ve burada bir taarruzla elde edebilecekleri başarının sulhun yolunu açacağı inancını, General Ludendorff’un Alman savaş muhbirlerine verdiği bir mülakatta görmekteyiz. Ludendorff şöyle demektedir; *“Düşman miktarca faik olduğu zamanlarda biz hem mukavemet etmiş, hem de Rus, İtalyan ve Romanya cephelelerinde taarruzlar yapabilmistik; hâlbuki şimdi Garp cephesinde aded-i faikiyet bize geçiyor. Bugün kendi kendimize: “Düşman nereye taarruz edecek?” sorulmasını sormaya mecbur değiliz. Bilakis istediğimiz yerde taarruza geçmeye müsait bir mevkiyiz. Düşmanın pek çok ihtiyatları ve bunları istediği gibi nakletmesine hadim mükemmel şimendiferleri vardır; fakat bu muharebe ne kadar şiddetli olursa olsun herhalde vuku bulmalıdır. Onsuz sulh tesis edemez.”* Vakit, 22 Mart 1334/1918.

¹⁶ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi, Cilt: III, 1914-1918 Genel Savaşı, Kısım: IV, Savaşın sonu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 671.

¹⁷ Aynı yer.

¹⁸ A.g.e., s. 674- 675.

Avusturya 1917'den itibaren barış girişimlerinde bulunmuşlarsa da netice alınmamıştı. 1917 yılı sonlarından itibaren İtilaf Devletleri de savaşın yorgunluğunu hissediyordu. Dolayısıyla bir barış ortamının oluşması savaşın bütün devletlerin arzu ettikleri bir durumdu. Amerika Cumhurbaşkanı Woodrow Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihinde açıkladığı ve "Wilson prensipleri" olarak adlandırılan 14 maddelik bildiri arzulan barış ortamına ilk adımın atılması açısından önem arz etmekteydi¹⁹. Bu bağlamda, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Çernin, Almanya Başbakanı'nın 25 Şubat 1918 tarihinde verdiği nutkunda, Wilson'un mütalaalarının "*sulh-u umumi*" tartışmalarına bir zemin teşkil edebileceğini belirttiğini ve kendisinin de bu düşünceye katıldığını dile getiriyordu. Ancak esas meselenin, Wilson'un fikirlerini kendi müttefiklerine kabul ettirip ettiremeyeceği olduğunu da vurguluyordu²⁰. Böylelikle İttifak'ın barışa hazır olduğunu dile getirerek, bir anlamda savaşın psikolojik boyutunu sürdürüyordu.

Osmanlı basınında da barışa yönelik fiili adımların atıldığına dair haberlerin çıktığı görülmektedir. Vakıf gazetesinin bir Avusturya-Macaristan gazetesine dayandırarak, 21 Mart 1918 tarihinde "*Sulh-ı Umumi Başlangıcı Gayri Resmî Müzakereler*" başlığı ile verdiği haberde, İttifak Devletleri ile İtilaf Devletleri arasında, Wilson'un teşebbüs ve teklifi üzerine, tarafsız hükümetlerin arabuluculuğunda ve gayri resmi bir surette, görüşmelerin yapıldığı bildiriliyordu²¹. "*Garb Taarruzu ve Sulh*" başlıklı haberde ise Almanya'nın düşman devletlerini barış ile taarruz arasında bir seçenek yapmaları noktasında zorladığı belirtiliyordu. Haberin devamında, Almanların baskısı neticesinde İngiliz gazetelerinin üsluplarını düzelttikleri, hatta '*Daily Mail*' gibi gazetelerin barış tavsiyesinde bulunduğu, '*Westminister Gazette*' nin de barış temayülleri gösterdiği, bir yandan da barışa yönelik özel görüşmeler yapıldığı rivayetinin birbirini takip ettiği, bu hususta İngiltere'de Lordlar ve Avam kamaralarında hükümete gensoru verildiği; ancak hükümetin bu gensorulara cevap vermekten kaçındığı, halbuki daha önce bu tarz gensoruları

¹⁹ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 179-181.

²⁰ "Avusturya Hariciye Nazırının Beyanati", *Zaman*, 4 Nisan 1334/1918.

²¹ "Sulh-i Umumi Başlangıcı", *Vakit*, 21 Mart 1334/1918.

tekzip ettiği, bunun da barış görüşmelerinin yapıldığı ihtimalini kuvvetlendirdiği dile getirilmişti²².

Barış isteklerinin arttığı bir dönemde, Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kont Çernin, Parti başkanları ile Viyana Belediye Başkanı ve Belediye Meclis Üyelerini kabulü sırasında Avusturya-Macaristan'ın "...*samimi bir surette sulh arzu eden bir hükümdara*" sahip olduğunu ve arkasında 55 milyonluk bir nüfus bulunduğunu; ancak haysiyet kırıcı bir barışı katiyen imzalamayacağını belirtiyordu. Kont Çernin, bu beyanati ile Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nun hem barış beklentisini hem de bu barış sürecindeki 'kırmızı çizgi'sini ifade etmekteydi²³.

Bu dönemde barış için şartların olgunlaştığını ileri süren bir görüş de İngiltere'den geldi. Lordlar Kamarası üyesi Lord Lansdowne'a atfen verilen "*Sulh Olgun Bir Hale Gelmiş*" başlıklı haberde Lansdowne'un Birmingham'daki bir nutkunda; "...*muharebelerin vaziyetinin sulh için "olgun" bir hale gelmiş olduğunu beyan eylediği*" bildiriliyordu. Ayrıca bu beyan üzerine barış taraftarı gösterilerin yapıldığı belirtiliyordu²⁴.

Yine bu bağlamda basına yansıyan bir haberde, Amerika Dışişleri Bakanı'nın askeri durumun bir barış antlaşmasından bahsetmek için müsait olduğunu ve "*Sulh şerâiti belki sonbaharda müzâkere edilebilir*" dediği aktarılıyordu²⁵. Amerika Dışişleri Bakanı'nın bu beyanati *Zaman* gazetesinin 27 Mayıs 1918 tarihli sayısında "*Sulh Ümidleri*" başlıklı makalede değerlendiriliyordu. Bu yazıda, barışa dair verilen beyanatlardan yola çıkarak barış ümitlerinin "*zayıf ışıklar halinde arasına yine kalpleri aydınlatmaktan geri kalmadığı*"ndan bahsediliyordu. Şüpheci bir tutumla, özellikle savaşın en dayanıklı ve henüz başlangıcında olan Amerika'dan böyle bir beyanatın gelmesi ve barışın bu kadar yakın olduğunun gösterilmesinin üzerinde "*derince düşünülebilecek*" bir durum olduğu tespiti yapılıyordu²⁶. Bu değerlendirme barışa dair beyanatlara şüpheci yaklaşımın bariz bir göstergesiydi. Burada anlaşılmaya çalışılan mesele taraflar gerçekten barış mı yoksa savaş zaferle

²² *Vakit*, 22 Mart 1334/1918.

²³ "Avusturya Hariciye Nazırının Beyanati", *Zaman*, 4 Nisan 1334/1918.

²⁴ *Zaman*, 21 Nisan 1918, s. 2.

²⁵ "Amerika Hariciye Nazırı ve Sulh", *Zaman*, 26 Mayıs 1334/1918.

²⁶ "Sulh Ümidleri", *Zaman*, 27 Mayıs 1334/1918.

sonuçlandırmak mı istiyorlardı. Çünkü bu tarz beyanlar, Almanların batı cephesindeki taarruzlarının arttığı bir dönemde yapılmaktaydı. Zaman gazetesindeki yazı, bir “*afet*” olarak tanımladıkları savaşın bitmesi ve insanlığın akıttığı kan ve gözyaşının dinmesi temennisi ile bitiriliyordu²⁷. Bu temenni Osmanlı kamuoyunun da ne kadar barış istediğinin bir ifadesi olması açısından önem arz etmektedir.

b. Bulgaristan’ın Mütareke Talebi ve Osmanlı Basının Tepkisi

Almanların Batı cephesinde elde ettikleri başarılarla dair haber ve yorumlar bir müddet daha devam etmiştir; ancak, yukarıda da değinildiği gibi 1918 yılının ortalarından itibaren bu durum değişmiş ve barış yapma ihtiyacı İttifak Devletlerinde daha çok ortaya çıkmıştır. İttifak Devletlerinin asıl çözülmesi Bulgaristan’ın 29 Eylül 1918’de Mütareke’yi imzalayarak savaştan çekilmesiyle oldu. 1918 yılına geldiğinde Bulgaristan’ın Almanya’dan aldığı mali yardım ve cephane yardımı kesilmişti. Ordunun durumu kötüleşmeye başlamıştı. Bunun yanı sıra, 14 Eylül 1918 tarihinde İngiliz, Fransız ve Sırp kuvvetlerinin taarruzuna maruz kalınca Bulgaristan ateşkes yapmak zorunda kalmıştı²⁸.

Bulgaristan’ın mütareke isteği Osmanlı basınında da gündemin barış üzerine yoğunlaşmasına neden oldu. Aslında barışa yönelik beklentiler 1918 yılı ortalarından itibaren daha açık bir şekilde yer almaktaydı. Bu bağlamda, Ahmed Emin (Yalman) 17 Ağustos tarihli *Vakit* gazetesindeki “*Salâha Doğru*”²⁹ başlıklı yazısında Osmanlı milletinin büyük bir yaşama azminin ve kabiliyetinin bulunduğunu, bu nedenle en kötü anlarda bile beklenmedik bir iradeyle kendini toplayarak olumsuzlukları bertaraf ettiğini dile getirmektedir. Ahmed Emin, bu düşüncelerini ispat etmek için, Osmanlı tarihine bir yolculuk yaparak yazısına şu şekilde devam etmiştir:

“...Yalnız son asra bakalım: Sultan Mahmud-i Sâni devrinin ilk senelerinde en bitaraf Avrupa müellifleri tarafından ahval-i dâhiliyemiz hakkında yazılan sahifeler, memleketin bir iki sene daha yaşamak kabiliyetinde

²⁷ “Sulh Ümidleri”, *Zaman*, 27 Mayıs 1334/1918.

²⁸ Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, s. 183-184.

²⁹ Ahmed Emin, “Salâha Doğru”, *Vakit*, 17 Ağustos 1334/1918.

olduğu fikrini veriyordu. Hâlbuki bundan sonra Sultan Mahmud harici gaillelere rağmen yeni bir idarenin temellerini kurmaya ve hükümet-i merkeziyenin nüfuzunu her tarafta takrir etmeye muvaffak oldu. Bundan sonra Kırım muharebesine karıştığımız ve Paris Muahedesine hukuk-ı düvelce müsavi bir devlet sıfatıyla iştirak ettiğimiz zaman inkırâzımız ihtimali kimsenin hatırına gelmiyordu. Bundan sonra da dâhili işlerimiz vakit vakit ne kadar fenalaşırsa fenalaşsın kuvve-i hayatiyemize halel gelmedi. Milletteki yaşamak arzusu ve azmi sayesinde daima fedakâr ve vatanperver adamlar yetişebildi. Bunlar vakit ve zamanında her türlü felaketlerin önüne geçtiler. Reval Mülakatının mukadderatımızı aleyhimize olarak kati bir surette tayin ettiği zannolunurken 1324 inkılâbı zuhur etti. Bütün cihan bizdeki kuvve-i hayatiyeye yeniden inanmaya mecbur oldu. Bir müddet sonra Balkan Harbinin bizi halet-i nez'e (can çekişme) getirdiği zannedilirken Harb-i Umumide mükemmel surette mücehhez iki muazzam devlete karşı zaif teçhizatımıza rağmen Çanakkale muzafferiyetini ihraz edecek kadar harikalar gösterdik.”

Ahmed Emin yukarıda bahsettiği özelliklerin son zamanlarda zaafa uğradığını belirtir ve “Baygınlık Devresi” olarak nitelediği dönemi de şöyle ifade eder:

“...Bu kadar büyük ve mütemadi kuvvet israflarına hiçbir vücud daimi surette tahammül edemeyeceği gibi biz de son iki, üç sene zarfında derin bir baygınlık devresi geçirdik. Bu devrede dimağ-ı a'sâbına söz geçirememeye başladı. Mevkiimizin nezaketine rağmen bazı yanlış fikirler ve nazariyeler hatır ve gönül endişeleriyle birleşerek umumi ve milli mütteliklerin layığıyla takdir edilmemesine ve şahsi istifade hürsünün ortalığa hâkim olabilmesine sebep oldu. Bu baygınlık o derecede idi ki yanı başımızda eski hasmımız Rusya'nın parçalanması, atimizi tehdit eden en büyük tehlikenin zail olmasını ve Batum, Kars ve Ardahan'a kavuşmamız bile mütenebbih edemedi. Etrafımızda bulunanların hakkımızdaki hürmet ve itimatları azalmaya, dâhilde bedbinler gittikçe hak kazanmaya başladı. Acaba bu defa mühlik bir akibete doğru mu gidiyorduk? Harice karşı büyük muvaffakiyetler ihraz etmiş iken, Rusya'nın inhilali suretiyle tâli'miz en müşfik bir tarzda yüzümüze gülmüş iken, kuvvetli bir zümre-i düveliyeye istinad suretiyle harici tehlikelerden azade bir istikbal temin etmiş iken sırf keselerini milletin zararına doldurmak isteyen bir takım adamların hareketi, bu adamlar tarafından yeni yeni suistimal kapıları açılması

ve milletin kabileyet-i mukavemetine tesiri dokunacak derecede iaşe müşkilatına sebep verilmesi, bizim azm-i hayatımızı sarsacak, itimad-ı nefsimizi haleldar edebilecek mi idi.”

Ahmed Emin yukarıda bahsettiği endişelerine rağmen ümitsizliğe düşmeyerek, daha önce en kötü durumları bile başarıyla atlatan milletin bu durumu da aşabileceğini “...sıhhat neticede hastalığa galebe edecekti... Altı asır bir devleti yaşatan ve büyüten meziyet ve faziletleri bir iki senenin veya bir iki neslin fena cereyanları söndüremezdi.” sözleriyle dile getirmiştir. Ayrıca sulha doğru gidildiğini, memlekette bu yönde bir hareketin başladığını, bu yolda karşılaşılabilecek engelleri ve bunların nasıl ortadan kaldırılacağını ve “sulha gafil avlanmamak” için neler yapılması gerektiğini yazısının devamında şu şekilde beyan etmiştir:

“...Memlekette salah hareketi cidden başlamıştır. Salah hareketinin başlamış olmasından, her şeyin sihir kuvvetiyle bir hamlede düzeleceği, yıkılması kolay, fakat yapılması güç olan birçok şeylerin bu vesaitsiz zamanda birden bire yapılabileceği neticelerini çıkarmak bittabi sakatlık olur. Fena yollardan çıktık, iyi yollara girdik fakat bunun henüz bidayetindeyiz. İleriye doğru her adımı zahmetle atacağız. İşlerin karışık gitmesinden istifade edenler suret-i haktan görünerek yol üzerine ellerinden geldiği kadar engeller yıkacaklardır. Buna karşı yapılması lazım gelen şey, herkes hiçbir kaide ve netice hâsıl etmeyecek dedikoduları bir tarafa bırakarak memlekette bir kanun idaresi tesis ve takarrur etmesine elinden geldiği kadar çalışmasıdır. ...Yapması lazım gelen işleri umumiyetle şu kadar gün veya şu kadar ay zarfında yapmakla mukayyed değildir. Fakat bugün ki vaziyet, bizi muayyen işleri pek kısa bir zamanda yapmaya davet etmektedir. Sulh masası başına gelinecek zaman pek uzak olamaz. O vakte kadar biz kendimize çeki düzen vermek, memleketi hariçte itimat uyandıracak bir kılığa koymak ve bilhassa kendi aramızda itimad ve ahenk tesis etmek mecburiyetindeyiz. Sulh bizi gafil avlamalıdır. Hiç kimsenin hatır ve gönlünü hiçbir hususi menfaati nazar-ı dikkate almayarak ve surf kanun ve vatan menfaatlerinin emrine tabi olarak salâh yolunda birkaç adım olsun atmalıyız ki sulh masası başına oturan hükümet, arkasında itimatkar ve müttehid bir millet bulsun. Memleketin düşünenleri, yazı yazarları zoraki bir surette değil seve seve uğraşsınlar. Hakkımızda her tarafta itimad uyandıramaya ve menfaatlerimiz kabul ettirmeye çalışsınlar, son seneler

zarfında pek kıymetli dakikalarımızı israf ettik. Fakat bugünle sulhun akdi arasında geçecek sayılı dakikaları israf etmeye kimsenin salahiyeti yoktur. Bu dakikalar milletin istikbaline aittir. Bu esnada istikbalin temelini tahkim ile uğraşmalıyız. Yapılacak şey, eski defterleri kapalı olarak emanet suretinde tarihe tevdi etmeli ve şimdilik bugünkü ve yarınki işler ve meselelerle uğraşmalıyız. Harbten sonra defterlerimizi açar, eski yapılan şeyleri tamir etmek ve unutturmak için o vakite kadar sarf edilecek gayretleri de hesaba katmak suretiyle hükümlerimizi veririz.”³⁰

Osmanlı basınına Papa tarafından savaşıyan taraflara ve özellikle Katolik milletlere, barış teklifinde bulunulacağına dair haberlerin yansıdığı da görülmekteydi³¹. Ayrıca, İtilaf devletlerindeki barış taraftarlarının faaliyetlerine dikkat çekilerek barışın daha fazla gecikmeyeceğine dair beslenen ümitlerin bir hata olmadığı değerlendirildi yapıyordu.³² Bu tarz haberlerle özellikle İtilaf Devletlerinin halklarına rağmen bir savaşı sürdürdüğü imajı da veriliyordu.

Akşam gazetesinden Necmeddin Sadık; “Fırtına bulutları arasına girip çıkan güneş gibi sulh da birkaç zamandan beri uzaklarda çıkıp sönüyor” diyerek sulhun varlığını dile getiriyordu. Ayrıca, İttifak Devletleri arasındaki birliğin önemini ve gerekliliğini de şu sözleriyle vurguluyordu:

“Müttefikler vaziyetin kendileri için ne kadar mühim ve ciddi olduğunu her zamandan ziyade takdir ederek bütün kuvvetlerini birleştirmek ittifakın bütün şerait-i esasiyyesine riayet etmek lüzumu karşısında bulunuyorlar...”³³

Bulgaristan’ın mütareke yapması Osmanlı basınında da geniş yankı buldu³⁴. *Akşam* gazetesinde, “(Malinoff) un Mütareke Teklifi” başlığı ile verilen haberde; Bulgaristan’ın ateşkes talebi ile nasıl büyük bir tehlike ile karşı karşıya kaldığından, Bulgaristan’ın Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşılma

³⁰ Ahmed Emin, “Salâha Doğru”, *Vakit*, 17 Ağustos 1334/1918.

³¹ “Papa Sulh Teklifinde Bulunacak”, *Zaman*, 13 Eylül 1334/1918.

³² “Sulh Meselesi, İtilaf Memleketlerinde Şiddetli Sulh Cereyanları”, *Zaman*, 13 Eylül 1334/1918.

³³ Necmeddin Sadık, “Mühim Günler”, *Akşam*, 26 Eylül 1334/1918.

³⁴ Mütareke talebi ile ilgili olarak bkz. “Malinoff Düşmanlarına Mütareke Teklif Etti”, *Zaman*, 28 Eylül 1334/1918, s. 4.

durumundan bahsedilerek, bunun ancak Malinoff Hükümeti'nin düşürülmesiyle engellenebileceği yorumu yapılmaktaydı³⁵.

Sabah gazetesi, Bulgaristan'ın bu girişimini bir 'ihnet' olarak değerlendirse de bunun askeri açıdan İttifak Devletlerine bir zararı olmayacağını, ancak siyasi etkilerinin büyük olacağını iddia etmekteydi. Gazete, düşman devletlerdeki savaş taraftarlarının, bu durumdan istifade ederek, savaşın devamına yönelik kamuoyu oluşturmaya çalışacaklarını; ancak bu çabanın netice vermeyeceğini ileri sürmekteydi. *Sabah* gazetesine göre, savaş taraftarları kadar savaş karşıtları da bu durumu kullanarak güçlenecek ve bu kadar barışa yaklaşmışken "umumi sulh" görüşmelerine başlanmasını tavsiye edeceklerdi. Bunun yanı sıra, Almanya'nın parlamentarizme³⁶ geçmesinin düşman devletlerin bahanelerini ortadan kaldırdığı dile getirilmekteydi. Çünkü bu devletler "...Almanya'da milletin itimadına mazhar olan bir kabine mevcut olmadığı"ni ileri sürerek "...reiskarda bulunanlar ile müzakereye girişemeyecekleri"ni ifade ediyorlardı. Almanya'daki rejim değişikliği bu bahaneyi ortadan kaldırmaktaydı. Barışın önündeki bir engel de İtilaf Devletlerinin barış sonrasında cephedeki savaşı ekonomik boyutu ile sürdürmek istemeleri idi; fakat "Wilson prensipleri" çerçevesinde bu durumun gerçekleşmesi de mümkün olmayacağı düşüncesi ileri sürülmekteydi³⁷.

Bulgaristan'ın İttifak içerisinde bulunduğu devletlere karşı gösterdiği "ihneti" dolaylı olarak vurgulayan bir haber başlığına *Zaman* gazetesinde rastlanmaktadır. Gazete Bulgarların barış girişimleri karşısında İttifak Devletlerinin hareket tarzını anlatan haberinin hem içeriğinde hem de başlığında

³⁵ "Malinoff'un Mütareke Talebi", *Akşam*, 28 Eylül 1334/1918.

³⁶ Celal Nuri, *Ati* gazetesindeki yazısında Almanya'nın parlamentarizme geçişinin İtilaf Devletlerinin, özellikle İngiltere'nin müdahalesi ile olduğunu, böylelikle Almanya'nın barışa mecbur edildiğini şöyle ifade etmekteydi: "*Almanya, şarkta, yani Rus ekâliminde avamı tahrik etmekle galip oldu. Rus Bolşevikleri de Almanya'ya istinat etmeseler muvaffak olamazlardı. İkiyüz milyon nüfusu ihtiva eden bir cihanın muvazeneti böylelikle ihlal edildi. Almanların Bolşeviklere imdadı kesilsin, Rusya bir mecra-yı salime girer.*

Bu dersten mütenebbih ve müstefid olan İtilaf ve hususiyile İngiltere, aynı politikayı Almanya'ya karşı da tatbik ettiler. Alman demokratları kıskırtıldı. Eskiden (Kaçmak) kelimesi kamus-i hamiyetlerinde gayri münderic bulunan Alman askerleri, demokrasi propagandaları sayesinde, cepheyi bırakır oldular. İşte Almanya'ya zangır zangır sarsan bu fikirdir..." Celal Nuri, "Bundan Sonrası", *Ati*, 28 Teşrinievvel 1334/1918, s. 2.

³⁷ "Bulgaristan'da Vaziyet-i Sulh İhtimalleri", *Sabah*, 3 Teşrinievvel 1334/3 Ekim 1918.

şu ifadeye yer vermiştir: “*İttifaka Sadık Anasırın Mukabil Hareketi*”³⁸ Bunun yanı sıra, *Akşam* gazetesi daha sert bir üslupla bu “ihaneti” okuyucularına duyuruyordu. Gazete “*Malinoff’un İttifaka İhaneti-Ordu Nasıl İnhilal Etti*” başlığı ile mütareke detayına ilişkin haberlere yer vermişti³⁹.

Gazetelere yansıyan haberlere göre, savaşın sona doğru yaklaştığını Henderson ve Asquith gibi İngiliz siyasetinin önemli isimleri de dile getirmekteydi. Bu bağlamda, İngiltere’de barış isteğinin ötesinde barışı sağlayacak fiili bir çare aranmaktaydı. Bunun yanı sıra Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun da barış girişiminde bulunduğu, hatta barış görüşmelerine “Lahey” şehrinde başlanılmasını talep ettiği yönünde haberler çıkmaktaydı⁴⁰. Ekim ayına gelindiğinde 1918’in başlarından itibaren bahsi geçen barış ihtimallerinin artık kesin bir süreç içerisine girdiği ve bu kesinliği ifade sadedinde de “...*Sulh yakın ve muhakkaktır.*”⁴¹ şeklindeki cümlelerin gazete sayfalarına yansıdığı görülmekteydi.

Bulgarlar münferit bir barış beklentisi ile İtilaf devletleri nezdinde girişimde bulunmuşlarsa da şimdilik bu talep karşılanmamış ve sadece ateşkes ile yetinilmişti⁴². Bu durum Fransız gazetelerinden iktibasla şu şekilde aktarılıyordu:

“Fransız gazeteleri İtilaf devletlerinin ancak sulh-u umumi müzakeresi esnasında Bulgarlar ile müzakerata girişebileceklerini söylüyorlar. Filhakika dün gelen haberler İtilaf Devletlerinin şimdilik Bulgaristan’la bir mütareke akd

³⁸ *Zaman*, 29 Eylül 1334/1918.

³⁹ *Akşam*, 30 Eylül 1334/1918.

⁴⁰ “Sulh-i Umumiye Doğru”, *Sabah*, 4 Teşrinievvel 1334/4 Ekim 1918.

⁴¹ “Sulha Doğru!..”, *Zaman*, 5 Teşrinievvel 1334/1918.

⁴² Almanya Dışişleri Bakanı Paul von Hintze, Alman parlamentosu Reichstag’da yaptığı konuşmada, Bulgar Başkumandanı Todorov’un, Malinoff’un iddiasının aksine “münferit sulh” istemediğini iddia ediyordu. Bkz. “Münferit Sulh Taraftarı Olan ve Olmayan Bulgar Kumandanları”, *Zaman*, 29 Eylül 1334/1918; Ancak, *Akşam* gazetesinde Necmeddin Sadık; Bulgar Başbakan’ın barış girişimini tek başına yapmadığını, Bulgaristan’ı temsil eden siyasi fırkalar ve Kral’ın bu girişimde katkısı olduğunu dile getirmişti. Bulgar Başbakanı Malinoff’un kendi başına barış girişiminde bulunduğu yönündeki haberlerin kaynağını şu şekilde dile getirmiştir: “...ya Sofya’dan zevahiri kurtararak beş on gün için müttefiklere hıyanet edildiğini gizlemek maksadıyla neşredilmiş, yahut Alman telgraf ajansı tarafından bazı esbattan dolayı ilave edilmiştir.” Necmeddin Sadık, “İttifak Var mı?”, *Akşam*, 30 Eylül 1918/1334.

*eylediklerini, sulh müzakeresini sulhu umumi müzakeresine talik ettiklerini bildiriyordu.”*⁴³

Bulgaristan’ın barış beklentilerinin gerçekleşmediği, *Vakit* gazetesinin, “*Sulh Yerine Mütareke*” başlıklı haberinde de görülmektedir. Ayrıca, mütarekenin Osmanlı kamuoyundaki tesirini anlatmak için “*bu haber her tarafta sulh sözlerinin tekrar çınlamasına sebep olmuştur.*” ifadesine yer verilmişti⁴⁴.

Basında barış kapılarının yakında açılacağı, ancak savaşın da hala devam ettiği, her ihtimale karşı hazır olmak gerektiği ve barış masasında güçlü görünmenin bir vazife olduğu dile getiriliyordu. Ayrıca, bu nazik ve önemli günlerde bütün Osmanlıların tek vücut olarak hükümete yardımcı olacağına şüphe bulunmadığı ifade ediliyordu⁴⁵. Genel bir barışın kaçınılmaz olduğunu Necmeddin Sadık, “*Umumi Sulh*” başlıklı makalesinde; “*Umumi sulh günlerinin artık yaklaştığına hükmetmek bugünlerde büyük bir kehanet eseri addedilemez.*”⁴⁶ ifadesiyle dile getirmekteydi.

c. Bir Dönüm Noktası: İttifak Devletlerinin Barış Talebi

Beklenen barışı getirecek çok önemli bir adım İttifak Devletleri tarafından atıldı. Almanya⁴⁷, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti⁴⁸

⁴³ “Sulh-i Umumiye Doğru”, *Sabah*, 4 Teşrinievvel 1334/4 Ekim 1918.

⁴⁴ “Sulh Yerine Mütareke”, *Vakit*, 4 Teşrinievvel 1334/1918.

⁴⁵ “Sulh-i Umumiye Doğru”, *Sabah*, 4 Teşrinievvel 1334/4 Ekim 1918.

⁴⁶ Necmeddin Sadık, “Umumi Sulh”, *Akşam*, 4 Teşrinievvel 1334/1918.

⁴⁷ Almanya’nın İtilaf Devletleri ile yapmış olduğu mütarekenin detayı için bkz. Harry R. Rudin, *Armistice 1918*, Archon Books, U.S.A 1967.

⁴⁸ Osmanlı Devletinin İspanya aracılığı ile Amerika’ya verdiği barış notasının metni basına yansımıştı. Barış notasının metni şu şekilde idi:

“*Zirde vaz’ülimza Türkiye maslahatgüzarı, Hükümet-i Osmaniye’nin sulhun tekrar tesisi vazifesini deruhte etmesi ve bu talepten bilcümle muharip devletleri haberdar ederek müzakerata başlamak üzere murahhaslar tayinine davet eylesmesi hususunun Hükümet-i Müttehide-i Amerika (Amerika Birleşik Devletleri) Reiscumhur’una iblâğını (bildirilmesi, ulaştırılması) İspanya Hükümet-i Kraliyesi’nden rica eder. Türkiye sulh müzakeresine esas olmak üzere Amerika Reiscumhuru tarafından 8 Kânunisanı 1918 tarihinde kongrede vuku bulan beyanat ile çizilen programı ve bundan sonra müşârünileyhin vuku bulan beyanatını ve bilhassa 27 Eylül tarihli beyanatı kabul eder. Hükümet-i Osmaniye akıtılan kanlara bir nihayet verilmek üzere karada, denizde ve havada umumi bir mütareke akdi için reisi*”

Amerika vasıtasıyla düşmanlarına ateşkes ve sonrasında barış teklifinde bulundular. İttifak Devletlerinin barış müzakerelerinde esas alacakları düsturlar Wilson'un 8 Ocak 1918 tarihindeki ilan etmiş olduğu prensiplerdi⁴⁹. Bunun dışında bütün cepheleri kapsayan bir ateşkesin yapılması da isteniyordu⁵⁰.

İttifak Devletlerinin bu teklifi Osmanlı basınında barış yolundaki bahanelerin ortadan kaldırıldığı şeklinde değerlendirildi. Çünkü Wilson Prensipleri böylelikle, savaşın bütün taraflarınca kabul edilmiş oluyordu. Bu da her iki taraf arasındaki ihtilafı ortadan kaldırıyordu. Ayrıca bu durum “*ızdırıp devresi*” olarak değerlendirilen dört yıllık dönemi sona erdirecek ve yıllardır siperler içinde yaşayan milyonlarca insan memleketlerine dönebilecekti⁵¹.

Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti ve müttefiklerinin barış girişimlerinin Amerika kamuoyunda iyi bir şekilde karşılandığına dair haberlerin basında yer aldığı görülmektedir. Gerek Amerika basınına yansıyan haberlerden, gerek Wilson ile görüşen kişilerin verdikleri beyanlardan yola çıkılarak, İttifak Devletlerinin barış girişiminin kabul edilebileceği yorumlarına yer verilmekteydi⁵². Bununla birlikte İttifak Devletlerinin barış teklifinin reddedilmemesi için Papa'nın aracılık yapacağı haberleri de gazete sayfalarına yansdı⁵³.

Osmanlı Devleti'nin, Almanya ve Avusturya-Macaristan'la birlikte Wilson'a başvurusu üzerine Osmanlı basınında da ateşkes veya barış girişimlerine yönelik değerlendirmeler yer almaya başladı. Ahmed Emin, *Vakit* gazetesindeki “*Sulh Teklifimiz*” başlıklı yazısında, İttifak Devletlerinin, özellikle Almanya'nın, bu girişimi karşısında duyduğu hayreti ve Almanya'ya

---

müşârinileyhin vesâtetini (aracılık) rica eder.” “Sulh Teklifi Hakkındaki Nota”, Sabah, 8 Teşrinievvel 1334/1918; “Sulh Notamızın Metni”, Vakit, 8 Teşrinievvel 1334/1918.

⁴⁹ *Zaman*, 6 Teşrinievvel 1334/1918; *Vakit*, 6 Teşrinievvel 1334/1918; *Sabah*, 6 Teşrinievvel 1334/1918.

⁵⁰ “Hükümet-i Osmaniye, Almanya ve Avusturya-Macaristan Wilson'a Bir Nota Vererek Sulh Teklif Ettiler”, *Sabah*, 6 Teşrinievvel 1334/1918.

⁵¹ “Sulh-i Umumi Yaklaşıyor”, *Sabah*, 6 Teşrinievvel 1334/1918.

⁵² “Sulh Teklifimiz İyi Telakki Edildi”, *Sabah*, 7 Teşrinievvel 1334/1918; Ayrıca bkz. “Salâhiyettar Mahfilde Sulh Teklifimizin Düşmanlarımız Tarafından Kabul Edileceği Zannolunuyor”, *Akşam*, 6 Teşrinievvel 1334/1918.

⁵³ “Papa ve Sulh”, *Atı*, 12 Teşrinievvel 1334/1918, s. 2.

daha önce reddettiği Wilson prensiplerini kabule zorlayan nedenleri şu şekilde dile getirmişti:

“...Sulh meselesinde yeni bir teşebbüs vuku bulacağını herkes beklüyordu. Fakat teşebbüsün böyle bir şekli haiz olacağını ve Almanya'nın şimdiye kadar münakaşaya bile razı olmayacağı hususlarda bu mikyasta fedakârlıkları göze alacağını kimse ümit ve tahmin edemezdi. Heyet-i ittifakiyemizin fiilen rehberliğini ifa eden Almanya'nın bu kadar fedakârlıkları göze almasının sebebi nedir? ...Almanya gürültüsüzce bir ihtilal geçirmiştir. Alman ordusunun askeri vaziyetinde nagehani (ansızın) bir tahavvül hâsıl olmamıştır. Harp taraftarlarının kati bir hezimete uğramasını ve sulh taraftarlarının mevki iktidara gelmesini mucib olan sebep dâhildeki ihtilaldir. Şimdiye kadar Almanya'da harp ve sulh taraftarları mütemadi bir mücadele halinde idiler. Düşmana gösterilen parlak mukavemet harp taraftarlarının mevkiini tahkim ediyor ve inkulâp isteyenleri bir ekalliyet halinde bırakıyordu. Halk üzerindeki nüfuz-i siyasi tamamiyle harp taraftarlarının elinde idi. 1916 senesindeki sulh teklifinden sonra harbin ikinci devresi başladığı zaman Alman askeri fırkası iki büyük hesap hatası yaptı: Tahtelbahir muharebesinin neticesini haddinden büyük, Amerika'nın harbe iştirakinden mütevellit neticeleri haddinden küçük gördü.”

Ahmed Emin, Almanya'nın yapmış olduğu bu iki hatanın etkisinin aslında daha önce hissedebileceğini; ancak Rus ihtilalinin bunu geciktirdiğini ileri sürüyordu. Rus ihtilalinin ortadan kaldırmadığı bu iki hatanın neticesinde mağduriyetler de fazlaşınca barış taraftarlarının güçlerini artırdıklarını belirtmekteydi.

Ahmed Emin, İttifak Devletlerinin Wilson'a başvurusunu değerlendirirken; “*Nikbin olmak için kuvvetli sebepler mevcuttur.*” diyerek bu konudaki iyimser bakış açısını ifade ediyordu. Ancak, hayal kırıklığına uğramamak için Amerika'nın iç politikasına yönelik bazı değerlendirmelerde bulunduktan sonra, bu durumun da göz önünde bulundurulması gerektiğini dile getiriyordu⁵⁴.

Akşam gazetesinden Necmeddin Sadık barış girişimini şu sözleriyle değerlendirmekteydi:

⁵⁴ Ahmed Emin, “Sulh Teklifimiz”, *Vakit*, 7 Teşrinievvel 1334/1918.

“...Müttefik hükümetler, doğrudan doğruya Amerika reisicumhuruna müracaat ederek sulh talebinde bulundular. Bu teklifin gerek Wilson’a yapılması, gerek sulh şartlarında 14 Kanun-i sani’de irad ettiği nutukta münderiç nokta-i nazarların esas tutulması bu sulha, hiç şüphe yok ki, (Wilson sulhu) namını verdirecektir.”⁵⁵

İttifak Devletlerinin barış teklifi üzerine Wilson Prensiplerinin değerlendirildiği bir makale de *Sabah* gazetesinde yer almıştı. “Wilson’un Sulh Programı” başlıklı makalede Wilson tarafından ortaya konan ilkelerin sadece bu savaşı bitirmeyeceği, aynı zamanda gelecekte çıkması muhtemel olan savaşları da engellemeye yönelik olduğu değerlendirildiği yazılıyordu. Gelecekte dünyanın yeniden büyük bir felakete sürüklenmemesi için barış sürecinde nelere dikkat edilmesi gerektiği ve Wilson’un ortaya koyduğu ilkelerin bu sürece katkısı şöyle ifade edilmişti:

“...Bugün her şeyden evvel müstakbel muharebelerin önünü almak lazımdır. Bunun için en iyi suret-i hal bir tarafın diğer tarafı ezmesine, intikam hisleri bırakacak bir sulh akdedilmesine meydan vermemek ve istikbale ait teminat vaz’ etmektir. Wilson sulh programında bu esasları nazar-ı dikkate almış ve sulh şartlarını mutedil bir surette tayin ederek istikbal için pekiyi fikirler dermiyan etmiştir.”

Bunun yanı sıra, Wilson Prensiplerinin on ikinci maddesinin Osmanlı’yı ilgilendirdiği dile getirilerek bu maddenin şerhi şu şekilde yapılmıştı:

“Wilson’un bu maddede Devlet-i Osmaniye’nin Türk olan aksamının hukuk-ı hâkimiyetten sağlam bir surette istifade etmesi temin edilmesini, el-yevm Türk hâkimiyeti altında bulunan akvâma serbestçe tekâmül-i iktidarı verilmesini, Çanakkale’nin bilcümle sefain-i ticariyenin serbest-i müruru için açık bir geçit olmak üzere beynelmilel teminat ile küşad edilmesini (açılmasını) talep eyler. Devlet-i Osmaniye’nin Türk olan aksamının hukuk-ı hâkimiyetinden sağlam bir surette istifade etmesinin temini kaydı pek mühimdir. Wilson bu suretle Anadolu’da tamamîyet-i mülkiyemizin teminini kabul etmekte ve Anadolu üzerindeki ecnebi emellerini red eylemektedir. Bugün ki düşmanlarımızdan birçoğunun senelerden beri Anadolu’da besledikleri emelleri

⁵⁵ Necmeddin Sadık, “Wilson Sulhu”, *Akşam*, 6 Teşrinievvel 1334/1918.

herkeşçe malumdur. İngiltere, Fransa, Rusya, İtalya Anadolu'yu kendi aralarında taksim eyledikleri gibi son zamanlarda Yunanistan bile bir takım mutalebat dermiyan etmeye başlamıştı. Wilson on ikinci maddenin ilk kısmı ile bu gibi müddeiyatı reddediyor. -Hukuk-ı hâkimiyetten sağlam bir surette istifade- kaydı ile de kapitülasyonların ilgasını kabul etmiş oluyor.

Malumdur ki kapitülasyonlar şimdiye kadar elimizi, ayağımızı bağlamıştı⁵⁶. Memleketimizde hâkim iken birçok hususatta hakk-ı hakimiyetimizden istifade edemiyorduk. Bu halin devamı her türlü terakkiyatın önüne bir sed çekiyordu. Wilson'un -Hukuk-ı hâkimiyetten sağlam bir surette istifade- kaydı ile bu seddin kaldırılmasını kabul etmesi pek ziyade şayan-ı memnuniyettir.

...Görülüyor ki Wilson'un bizim hakkımızdaki sulh şartları muzırr değildir. Bu şerait kemal-i tehaliikle temenni edilecek şeyler olmamakla beraber Hükümet-i Osmaniye'nin istikbalde serbestçe yaşamasını ve terakki etmesini temin edecek mevadî haiz bulunmaktadır. Sulh müzakeresinde bu maddelerin daha esaslı bir surette izah edileceğini ve birbirini müteakib üç harbden çıkan memleketimiz için müsaid bir istikbal hazırlanacağını ümid ederiz.”⁵⁷

Bundan sonraki süreçte Wilson'un sulh teklifine vereceği cevap beklenecekti. Basında bu beklentiye yönelik haberler devam etti. *Akşam* gazetesinin, 7 Teşrinievvel 1918 tarihli nüshasında, Amerika Özgürlük Heykeli (Statue of Liberty) resmedilmiş ve anıtın üst kısmına barışı sembolize eden bir figür yerleştirilmiş, bununla birlikte, “*Sulh Güneşi Nereden Doğacak?*”⁵⁸ ifadesi kullanılmıştı. Gerek özgürlük anıtına eklenen barışı simgeleyen figür gerekse “*Sulh Güneşi Nereden Doğacak?*” ifadesi beklentinin hangi düzeyde olduğunu açıkça göstermekteydi.

⁵⁶ Metin içerisinde başlamıştı şeklinde yazılmıştır.

⁵⁷ “Wilson'un Sulh Programı”, *Sabah*, 7 Teşrinievvel 1334/1918.

⁵⁸ *Akşam*, 7 Teşrinievvel 1334/1918.

Sulh Güneşi Nereden Doğacak
Halas ve Hürriyet Abidesi
Akşam, 7 Teşrinievvel 1334/1918

Amerika Cumhurbaşkanı Wilson tarafından verilecek cevap beklenirken, basında İtilaf Devletlerinin barış teklifini kabul ettiğine yönelik söylentilerin ortaya çıktığı görülmektedir. *Sabah* gazetesi, Rumca *Faros* gazetesinin barış teklifinin kabul edildiğine yönelik haberinin doğru olmadığını bildiriyordu. Ayrıca İtilaf Devletlerinin barış teklifini kabul ederek on iki günlük ateşkes antlaşması ile barış görüşmelerine başlanılmasının, İttifak Devletlerine tebliğ edildiği rivayetlerine yer veriliyordu⁵⁹. Bununla birlikte, İtilaf Devletleri tarafından barış teklifinin kabul edildiğine yönelik duyumlara ihtiyatla yaklaşılması gerekliliği de vurgulanıyordu. Ancak barışın kaçınılmaz olduğu; “...Bugün cihanda vaziyet öyle bir şekil ve safhaya girmiştir ki harbin daha ziyade idame ettirilmesine ne mantiken ne de maddeten imkân vardır” ifadesi ile beyan ediliyordu⁶⁰. Aynı içerikte bir başka habere *Akşam* gazetesinde yer verilmişti. Gazete bu duyumu “Amerika’nın teklifimizi kabul ettiğine ve bir haftalık mütareke akdedildiğine dair kuvvetli bir şayiye” şeklinde haberleştirmişti. Ancak bu haberin doğruluğunu teyit etmek için Millî ve Konstantinopol ajanslarına başvurulmuşsa da teyit edilecek resmi bir haberin alınmadığı öğrenilmişti⁶¹.

Bunun yanı sıra İtalya Başbakanı Orlando’nun İttifak Devletlerinin barış talepleri ile ilgili açıklamaları iyimser bir havanın oluşmasına katkı sağlamıştı. Orlando beyanatında düşman tarafından barış için yeni bir teşebbüs olursa barışın son derece yakın olduğunu söylemenin büyük bir iyimserlik sayılmayacağını dile getiriyordu⁶².

Bütün bu iyimser beklentilerin yanında barışı tehlikeye atacak girişimlerin varlığından da bahsedilmekteydi. Bu bağlamda, *Akşam* gazetesinin, “İtilaf Devletleri (Wilson) a İcra-ı Tesir Etmek İstiyorlar” şeklinde manşetten duyurduğu haber dikkate değer bir nitelikteydi. Haberin detayında Millî Ajans’ın Havas Ajansı’ndan naklen bildirdiği, Fransızların barış teklifine yönelik tutumunu içeren bir değerlendirme görülmekteydi. Havas Ajansı’nın vermiş olduğu bilgiye göre, barış teklifi İtilaf Devletleri tarafından redde-

⁵⁹ “Sulh Teşebbüsüne Henüz Cevap Gelmedi”, *Sabah*, 8 Teşrinievvel 1334/1918.

⁶⁰ “Sulh Teklifi Etrafında”, *Sabah*, 8 Teşrinievvel 1334/1918.

⁶¹ *Akşam*, 7 Teşrinievvel 1334/1918.

⁶² “Orlando Sulhun Pek Yakın Olduğunu Söylüyor”, *Sabah*, 7 Teşrinievvel 1334/1918; “İtalyan Reis-i Nazırı Sulhu Bekliyor”, *Vakit*, 7 Teşrinievvel 1334/1918.

dilecekti. Çünkü barışın pazarlıklar ve tavizler verilerek değil; ancak bir zaferle elde edilebileceği fikrinden bahsediliyordu. Bu bakış açısı Fransız resmi çevrelerinin tutumunu yansıtması açısından dikkate değer bir durum olarak değerlendirilmekteydi. Ayrıca bu haberin Fransa Başbakanı Clemenceau tarafından Havas Ajansı'na yaptırıldığı iddia ediliyordu. Çünkü Clemenceau Almanya'yı imha etmek istiyordu; fakat İttifak Devletleri tarafından yapılan barış teklifi bu maksadın gerçekleşmesine engel teşkil edecekti. Bu nedenle, gerek müttefikler gerekse Wilson üzerinde, teklifin kabul edilmemesi yönünde, etki etmek için bu tarz bir yola başvurulduğu fikri ileri sürülüyordu⁶³.

İtilaf Devletlerinde yönetici elitin dışında toplumsal hayatın müdahillerinden olan bazı kurumların barış yanlısı bir tutum sergiledikleri görülmektedir. Bunlardan birisi Fransız Sosyalist Fırkası idi. Millî Ajans'ın 8 Ekim günü Berlin'den geçtiği haberde, Fransız Sosyalist Fırkası Milli Kongresi'nin, İttifak Devletlerinin barış tekliflerinin incelenmeden reddedilmemesi için Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'a bir "*iltimasname*" (istek yazısı) göndermeye karar verdiği bildiriliyordu. Bunun yanı sıra Uluslararası Sosyalist Encümeni de yayınladığı bir beyannamele işçi sınıfının barış lehinde çalışması gerektiğini ve barış görüşmelerine ancak bu şekilde başlanabileceğini dile getirmişti⁶⁴.

d. Wilson'un Almanya'ya Cevabı ve Osmanlı Basınının Tepkisi

Amerika Cumhurbaşkanı Wilson, 8 Ekim 1918 tarihinde Almanya'nın barış notasına cevap verdi⁶⁵. Ancak bu durum Osmanlı basınında, sanki Osmanlı notasına da bir cevapmış gibi algılandı. Bu bağlamda, gazeteler aşağıda verilen başlıklarla bu haberi okuyucularına duyurdular:

"Wilson Teklifimize Cevap Verdi ve Sulhu Kabul Etti",

*"Sulh Teklifleri Esas İtibariyle Kabul Edildi."*⁶⁶

*"Wilson'un Muvafık Cevabı- Bazı Şartlarla Sulh Kapıları Açılabilir"*⁶⁷

⁶³ "İtilaf Devletleri Wilson'a İcra-yı Tesir Etmek İstiyorlar", *Akşam*, 9 Teşrinievvel 1334/1918.

⁶⁴ "Fransız Sosyalistleri Sulh Taraftarı", *Akşam*, 9 Teşrinievvel 1334/1918; Radikal Sosyalistlerin barış talepleri için bkz. "Sulh Leh ve Aleyhinde", *Sabah*, 11 Teşrinievvel 1334/1918.

⁶⁵ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt: III, Kısım: IV, TTK, Ankara 1991, s. 701.

⁶⁶ *Akşam*, 10 Teşrinievvel 1334/1918.

⁶⁷ *Vakit*, 11 Teşrinievvel 1334/1918.

“Wilson’un Sulh Teklifine Cevabı”⁶⁸

Bundan sonraki süreçte, Amerika Birleşik Devletleri ile Almanya arasındaki karşılıklı notalar Osmanlı basınında yer aldı. Amerika’nın İttifak Devletlerinden talep ettiği şartlar *Ati* gazetesinin 27 Ekim 1918 tarihli nüshasında şu karikatürle eleştirilmekteydi⁶⁹:

Amerika Teklifi

Musavvir: Sedad Nuri

Lütfen Efendiler, başınızdaki zırlıtılarla ayağınızdaki çorapları da verir misiniz?

⁶⁸ *Sabah*, 11 Teşrinievvel 1334/1918.

⁶⁹ *Ati*, 27 Teşrinievvel 1334/1918.

Barış konusu, özellikle İttifak Devletlerinin Wilson'a başvurusu ile birlikte, Osmanlı basınında en çok işlenen konu idi. Bu durum Osmanlı kamuoyunun dikkatinin bu konu etrafında yoğunlaşmasını sağlıyordu. Osmanlı kamuoyunun algısını resmi boyutta en üst düzeyde temsil eden Padişah Vahdettin'in 10 Ekim 1918 tarihinde, Meclis-i Mebusan'ın açılışındaki nutku dikkate değer bir içerikteydi. Padişah bu nutkunda barış sürecine yönelik değerlendirmelerini şu ifadelerle dile getirmekteydi:

*"...Mücadelenin nihayetine, silahlarımız elimizde metin ve sakin muntazır bulunduğumuz bir sırada Balkan cephesinin düşmanlar tarafından yarılması ve bi'n-netice Bulgaristan'da tahassül eden heyecan, Bulgar Hükümetini münferid (tek başına) bir sulh akdine icbar etti. Bir taraftan vaziyet-i cedidenin (yeni durumun) istilzam ettiği (gerektirdiği) tedabir-i seria-i askeriyeye derhal mübaşeret edilerek müttelik ordular Balkanlar'a vürud ve Hükümetin de memleketin esbab-ı müdafaasını temin edecek tedabire tevessül eylemiş ve diğer taraftan Amerika Reis-i Cumhuriyeti Mister Wilson'a harb-i umuminin tesviye-i katiyesinin müzakeresine hazır olduğumuz biz ve mütteliklerimiz tarafından bildirilmiştir. İttihaz edilen tedabir-i askeriye ve siyasiyenin bizi mütteliklerimizin yanında haysiyet ve şerefimizle mütenasip bir sulha isal eyleyeceğinden (ulaştıracağından) ümitvar bulunuyorum. Vatanın büyük bir kısmı düşmandan tahlis edilmiş ise de henüz pek kıymetli aksamı onun istilâsı altında bulunuyor. Ordunun kahramanca başladığı vazifesini şerefle hitama erdireceğine emniyetim berkemaldir (tamdır). Cenab-ı Hakkın cümlemizi fütur (gevşeklik) ve yeis (umutsuzluk) den korumasını teşettüt (dağılmak) ve ihtilâfata (birbirine düşmek) meydan verilmeyerek sizlere de müşkül mesainizde muvaffakiyet ihsan buyurmasını temenni ile Meclis-i Umuminin üçüncü devre-i teşriyesinin beşinci içtimasını küşat eylerim"*⁷⁰

Padişah Vahdettin özellikle birlik ve beraberlik vurgusu yapmaktaydı. Çünkü çok nazik bir süreç başlamıştı. Barış çok yakındı ve bu süreçte daha güçlü bir duruş sergilemek için iç sorunların yaşanmaması lazımdı. Padişah Vahdettin meclis açılışındaki nutkunun öncesinde Meclis-i Ayan ve Meclis-i

⁷⁰ Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, Cilt: III, Kısım: IV, s. 703-704. Padişahın nutkunun tam metni için bkz. "Nutk-ı Hümayun Sureti", *Sabah*, 11 Teşrinievvel 1334/1918; "Meclis-i Millinin Küşad-ı Millet Meclisi Karşısında Padişahımız", *Vakit*, 11 Teşrinievvel 1334/1918; "Nutk-ı İftitah-i Hümayun", *Akşam*, 11 Teşrinievvel 1334/1918.

Mebusan başkanlarını kabulünde de birlik ve beraberliğin önemini vurgulayan şu ifadeleri kullanmıştı:

“Her halükarda bizim için çare-i necat ittihat ve ittifaktır. Bugün ise ittihat ve ittifaka her vakitten ziyade muhtacız. ... Milletim arasında mekân ve mevkii ihtilafı bulunsa bile herkes için bir nokta-i ittihat olan vatan ve millet gayesi bir an gözden ve gönülden uzaklaştırmamalıdır.”⁷¹

Bu birliğin gerekliliğini vurgulayan bir yazıyı da Ahmed Emin (Yalman) *Vakit* gazetesindeki köşesinde kaleme almıştı. Ahmed Emin, dört senelik mahrumiyetlerin ve savaş şartlarının ortadan kalkacağına dair olan ümidini dile getirdiği yazısında, bu barışın nimetlerinden yararlanmak için “*dâhili sulh ile harici sulh el ele*” olması fikrini işliyordu. Bunun için de hâlihazırdaki şartların dedikodulara, ihtiraslara ve intikam hislerine yer bırakmadığını belirtiyordu. Ayrıca intikam hissiyle hareket etmenin bir kuvvet israfı olduğunu beyan ediyordu. Böylelikle, kalem erbabının kalemlerini dikkatli kullanması gerekliliğine vurgu yapıyordu⁷².

Sabah gazetesinde de bu ekseninde bir makaleye rastlanmaktadır. “*Sulha Doğru*” başlıklı yazıda Osmanlıların bir bütün olarak nasıl davranması gerektiği şöyle dile getiriliyordu:

“Sulh müzakerelerinin başlamak üzere bulunduğu şu sırada hepimizin vazifesi sükûn ve itidalimiz, ittihat ve tesanüdümüzü muhafaza ve idame olmalıdır. Ancak bu suretle şerefli bir sulha nail olabiliriz. Osmanlı milletinin, vatanın geçirdiği bu müşkül dakikalarda kendisine has olan itidal ve ittihat akidesini kendisine rehber-i hareket ittihaz edeceğine kanaat-i kamilemiz vardır.”⁷³

e. Yeni Hükümet: Ahmed İzzet Paşa Hükümeti ve Barış Süreci

Birlik ve beraberlik ihtiyacının gerekliliği, daha ‘*şerefli bir barış*’ elde etmenin şartlarından birisi olarak telakki ediliyordu. Barış sürecinin bir neticesi

⁷¹ “Milletimizin İttihadına Dair Padişahımızın Büyük Sözleri”, *Vakit*, 10 Teşrinievvel 1334/1918.

⁷² Ahmed Emin, “Dâhili Sulh”, *Vakit*, 8 Teşrinievvel 1334/1918.

⁷³ “Sulha Doğru”, *Sabah*, 12 Teşrinievvel 1334/1918.

ve belki de bu süreci etkileyecek önemli bir olay da, Talat Paşa Hükümeti'nin istifası idi. Padişah her ne kadar Tevfik Paşa'nın yeni hükümeti kurmasını istemişse de Tevfik Paşa bunda başarılı olamadı ve 14 Ekim 1918 tarihinde Ahmed İzzet Paşa yeni hükümeti kurdu⁷⁴.

Talat Paşa Hükümeti'nin iktidardan uzaklaşmasının düşman devletler nezdinde olumlu karşılandığına dair haberler çıktı. Çünkü Talat ve Enver Paşalar hem Alman, hem de savaş taraftarı olarak algılanıyordu. Ahmed İzzet Paşa'nın yeni kabineyi kurmasıyla birlikte İsviçre gazetelerinde barışın mümkün olabileceğine yönelik yorumlar yapılmıştı⁷⁵.

Osmanlı tarihinde artık yeni bir döneme girilmişti. Dört yıllık bir süre zarfında dünya milletlerini derinden etkileyen, insanlığı insanca yaşama ortamından mahrum eden büyük bir felaketin sonu artık çok yakındı. Bu geçiş döneminde atılacak adımlar, izlenecek siyaset bundan sonraki süreçte belki de yüzyıllar boyu bu coğrafyanın kaderine etki edecekti. Bu bağlamda, iktidara gelen hükümet çok büyük bir sorumluluğun altına girmişti. Osmanlı basını, hükümetin bu ağır sorumluluk karşısındaki farkındalığını artırmak için barış sürecine yönelik değerlendirmelere yer vermekteydi.

Ahmed Emin (Yalman), vakit geçirmeden barış hazırlıklarının yapılması gerektiğini dile getiriyordu. Artık barışın kaçınılmaz olduğu bu süreçte hazırlık yapılmazsa; *“Sulh masası başına ellerimiz bağlı olarak oturacağız. Orada bize emirler verilecek biz de bu emirler karşısında ne istediğimizi bilmeksizin pazarlığa girişmeye kalkışacağız iş işten geçtikten sonra yapılan pazarlıkların ne şekil aldığı hepimiz pek çok emsaliyle biliyoruz.”* diyerek sürecin ciddiyeti

⁷⁴ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998, s. 27; “İzzet Paşa Kabinesi Kat’i Surette Teşekkül Etti”, *Vakit*, 14 Teşrinievvel 1334/1918; “İzzet Paşa Kabinesi Teşekkül Etti” *Sabah*, 14 Teşrinievvel 1334/1918; Tasvir-i Efkâr gazetesinde, Ebuzziya-zade Padişahın hükümeti kurma görevini öncelikle Tevfik Paşaya vermesinin isabetli bir karar olduğundan bahsederek, bu durumun “düşman efkârında” tesir meydana getireceğini ileri sürüyordu. Ayrıca, Tevfik Paşanın barış sürecine katkısını şu ifadelerle dile getirmişti:

“Tevfik Paşa hazretleri uzun tecrübeleri, malumatları, dirayetleri, şahıslarının ilkâ ettiği emniyet ve itimat ile sulh müzakeratı üzerinde hiç şüphesiz lehimize olarak icra-ı tesir edeceklerdi.” Bkz. Ebuzziya-zade, “Yeni Kabine”, *Tasvir-i Efkâr*, 13 Teşrinievvel 1334/13 Ekim 1918.

⁷⁵ “Kabine Tebdili- Bitaraf ve Düşman Devletlerde Tesirat”, *Vakit*, 23 Teşrinievvel 1334/1918.

üzerinde duruyordu. Ahmed Emin, Arap, Ermeni, Filistin meselelerini gündeme getirerek, bu konularla ilgili yapılması gerekenleri de maddeler halinde beyan ediyordu⁷⁶.

Sabah gazetesi barış sürecinde bir kararsızlığın, hatta bu geçiş devresinde bir bilgi karartmasının yaşandığını ileri sürerek, yeni kabineden beklentileri şu şekilde dile getirmişti:

“...Bugün inkâr edilemez ki memlekette efkâr-ı umumiye gayr-i tabi bir hal, bir kararsızlık, yarının ne olacağını bilememekten mütevellit bir endişe ve tereddüt vardır. ...Bugün efkar-ı umumiye hükümetin harp ve sulh meselesi hakkındaki siyaset-i hazıra ve müstakbelesinden katiyen haberdar değildir. ...Efkâr-ı umumiyenin takip olunacak hatt-ı hareketteki itimat ve tesanüdünü muhafaza etmek için milleti ahval ve vaka-ı hazıraya, sulh teşebbüsümüzün itilaf memleketlerinde ne suretle telakki edildiğine, hükümetin yeni vaziyet karşısında nasıl bir hatt-ı hareket ittihaz ve takip edeceğine dair kâfi derecede tenvir etmek, ona takip edeceği yolu göstermek zaruridir. ...Yeni kabine hakikati bütün üryanlığıyla millete söylemeli ve ona tarik-i hareketini göstermelidir. Memlekette itihat ve itilâfın muhafazası için evvela tevessül edilmesi lazım gelen tedbir budur.”⁷⁷

Tasvir-i Efkâr gazetesinde Ebuzziya-zâde “*Harpte Olduğu Gibi Sulhta da Hata Yapmayalım*” başlıklı yazısında, *Sabah* gazetesinin ileri sürdüğü iddialara benzer bir fikri şu şekilde ifade etmekteydi:

“...Filhakika hükümet-i hazıra, sulh meselesi çıktığından beri bu mesele hakkındaki fikir ve mütaalasını izhar ve ilana hiç lüzum görmemiştir. Yalnız Talat Paşa kabinesinin sulh talep etmekle beraber istifaya da karar vermiş olması, sulh meselesi hakkındaki nokta-ı nazarını bir dereceye kadar irâ'eye (gösterme) hadim olabilir. Mamefih bu istifa keyfiyetinin mütemadiyen uzayarak gayri tabi bir şekil alması ve bu temadi esnasında kabine reisi ile erkanından vaziyet-i umumiye hakkında efkar-ı âmmeyi (kamuoyu) tenvir edecek izahat sadr olmaması işte yukarıdan beri bahsettiğimiz kararsızlıkların başlıcasını teşkil eyliyor. Bu kararsızlık ise memlekette günden güne artmakta

⁷⁶ Ahmed Emin, “Sulh Hazırlığı”, *Vakit*, 13 Teşrinievvel 1334/1918.

⁷⁷ “Yeni Kabinenin İlk Vazifesi”, *Sabah*, 13 Teşrinievvel 1334/1918.

olan bir asabiyet bir endişe tevlîd ediyor. Ne oluyoruz? Nereye gidiyoruz? Sulh meselesinin içinden nasıl çıkacağız?”⁷⁸

Sabah gazetesinin 14 Ekim 1918 tarihli nüshasında hükümetin ne yapması gerektiği ile ilgili bir yoruma yer verilmişti. Bu yazıda, hükümetin ilk vazifesinin eski hükümet tarafından yapılmış olan barış girişimini takip ederek, barış görüşmelerini idare etmek olduğu ifade ediliyordu. Bunun yanı sıra, hükümetin çok zor bir zamanda görevde bulunduğu, ağır bir sorumluluk altında olduğu; ancak bu ağır sorumluluğun aynı derecede bir şerefi de kazandırabileceği dile getiriliyordu. Yeni hükümete başarı temennileri sunulurken şu hatırlatma da yapılıyordu:

“...Yeni kabine sulh müzakeresini müsait bir surette neticelendirmeye ve memlekete iyi bir istikbal teminine muvafık olursa milletin daima bir hiss-i şükranını kazanmış olacaktır.”⁷⁹

Vakit gazetesindeki köşesinde Ahmed Emin, bu devirde hükümette vazife almanın büyük bir fedakârlık olduğunu dile getiriyordu. Bu hatırlatmanın ve takdirin ardından, hükümetin vazifesinin yeni bir devir olarak tanımladığı bu dönemin gerekli hazırlıklarını yapmak, memleketi savaş ortamından barış ortamına ulaştırmak olduğunu ifade ediyordu⁸⁰. *Ati* gazetesinden Celal Nuri, *“...Bütün milletler gibi biz de harpten bîzarız. Sulh istiyoruz”* diyerek hükümetin önceliği bu meseleye vermesini istiyordu. Hükümetten asayiş, iş ve sulh konularında beklentileri olduğunu dile getiriyordu⁸¹.

Bu dönemde ciddi bir bilgi kirliliğinin de yaşandığı görülmektedir. Özellikle Wilson’un Almanya ve Avusturya-Macaristan’ın barış teklifine cevap vermesine rağmen, Osmanlı Devleti’nin teklifine cevap vermemesi, hükümetin de bu konuda, yukarıda bahsedildiği gibi, kamuoyunu bilgilendirmemesi buna

⁷⁸ Ebuzziya-zade, “Harpte Olduğu Gibi Sulhta da Hata Yapmayalım”, *Tasvir-i Efkâr*, 13 Teşrinievvel 1334/1918.

⁷⁹ “Yeni Kabine”, *Sabah*, 14 Teşrinievvel 1334/1918.

⁸⁰ Ahmed Emin, “Kabine Tebdili”, *Vakit*, 14 Teşrinievvel 1334/1918.

⁸¹ Celal Nuri, “Acil Bir Sulh”, *Ati*, 14 Teşrinievvel 1334/1918, s. 3; Celal Nuri’nin “Acil Bir Sulh” başlıklı yazısı 15 Teşrinievvel 1334/1918 tarihli Akşam gazetesi tarafından da iktibas edilmişti. “Sabah Gazeteleri”, *Akşam*, 15 Teşrinievvel 1334/1918, s. 3.

sebepliyordu. Bu bağlamda gazetelerin bir gün önce verdikleri haberleri, bir sonraki gün tekzip ettikleri görülmektedir⁸².

f. Osmanlı Hükümetinin Barış Girişimleri ve Sürece Yönelik Tartışmalar

Barış meselesi yeni hükümetin kurulmasıyla birlikte daha da yoğun bir şekilde gündemi meşgul etmeye başladı. Bu süreç artık geri döndürülemez bir aşamaya gelmişti. Barış artık bir beklentiden ziyade fiili bir duruma dönüşmüştü. Gerek Bulgaristan'ın mütareke yapması, gerekse Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti'nin barış talepleri toplumsal gündemin barış süreci etrafında yoğunlaşmasına neden oldu. Bu dönemde barış olur mu olmaz mı sorusu yerine, münferit mi yoksa müşterek mi barış yapılmalı konusu tartışılmaya başladı. Münferit sulh⁸³ söylentileri ortalıkta dolaşmaya başladı⁸⁴. İttifak Devletleri müştereken barış teklifine karar vermelerine rağmen münferit olarak taleplerini Wilson'a iletmişlerdi. Yine başka bir tartışma konusu da barış mı yoksa ateşkes mi yapılacağına dair idi.

Osmanlı basınında Osmanlı ile İtilaf Devletleri arasında görüşmelerin başladığına yönelik haberler çıkmaya başladı. İzmir Valisi Rahmi Bey'in münferit bir sulhun gerekliliğine yönelik verdiği demeç, barış ile ilgili tartışmaları ve bu sürece yönelik meraklı bekleyişleri artırdı.

Akşam gazetesinin Journal Doryan (Journal d'Orient) gazetesinden naklen aktardığı mülakatta, Rahmi Bey barışın artık bir zaruret haline geldiğini, değişen şartlar içinde bu durumun gecikmesinin Osmanlı'nın aleyhine olduğunu ifade ediyordu. Bunun dışında, Rahmi Bey Almanya'nın, Osmanlı arazisi düşman tarafından terk edilmeden, barış talep ettiğini ve bu durumunda ittifak

⁸² Bu duruma Sabah gazetesindeki haberler örnek gösterilebilir. Bkz. "Sulh Notamıza Cevap Geldi", *Sabah*, 17 Teşrinievvel 1334/1918; "Geldi mi Gelmedi mi", *Sabah*, 18 Teşrinievvel 1334/1918.

⁸³ Bu dönemde Halep'te bulunan Mustafa Kemal Paşa, Padişah'a gönderdiği bir telgrafta acilen müşterek olmasa bile münferit bir sulhun yapılması gerektiğini beyan ediyordu. Galip Kemali Söylemezoğlu, *Başımıza Gelenler: Yakın Bir Mazinin Hatıraları: Mondrosdan-Mudanyaya 1918-1922*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939, s. 17; Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni- Siyasi Hatıralarım I*, Emre Yayınları, İstanbul 1993, s. 71.

⁸⁴ Nilüfer Hatemi, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, II. Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002, s. 625.

antlaşmasını bozduğunu ileri sürerek, münferit bir antlaşmanın yapılabileceğini iddia etmekteydi. Ayrıca Türkiye'nin savaşa dâhil olması konusundaki fikrini “Öteden beri fena bir yola sapmış olduğumuz fikrinde bulunuyordum...” cümlesi ile dile getirmişti⁸⁵.

Rahmi Bey'in münferit barışa yönelik sözleri Alman Büyükelçisi Bernstroff'a Osmanischer Lloyd Gazetesi Müdürü tarafından sorulmuştu. Alman Büyükelçisi şu cevabı vermişti:

*“Rahmi Bey'in bu beyanatta bulunduğunu zannedemem. Zira bu kadar yüksek bir derecede bulunan bir Türk memurunun kendi hükümetinin hatt-ı hareketi hakkında daha iyi malumattar bulunması lazım geldiğini tahmin eylemek icap eder. Almanya hükümeti Reis-i Cumhur (Wilson) a gönderdiği notayı Hükümet-i Osmaniye'nin muvafakatnamesini istihsal ettikten sonra göndermiştir. Binaenaleyh akdin Almanya tarafından naksı mevzubahis olamaz”*⁸⁶

Rahmi Bey'in beyanatının yanı sıra, Türkiye ve İtilaf Devletleri arasında münferit bir barışa yönelik görüşmelerin İzmir ve Midilli'de yapıldığına ve bu görüşmelerin sonuçlanmasının yakın olduğuna dair haberler gazetelere yansımıştı. Bu tarz haberler de kamuoyunun barış konusuna odaklanmasına neden olmuştu⁸⁷. Bu sırada Rahmi Bey'in “münferit sulh” için görevlendirildiği söylentileri hem Matbuat Müdüriyeti hem de Dışişleri Bakanlığı tarafından yalanlanmıştı⁸⁸.

Yukarıda da bahsedildiği gibi, gerek Rahmi Bey'in münferit bir barıştan bahsetmesi gerekse İtilaf Devletleri ile Türkiye arasında barış görüşmelerinin yapıldığına dair haberler bu konudaki tartışmaları alevlendirdi. Akşam Gazetesi'nde Necmeddin Sadık, “hükümete sataşmak için” konunun ayaklar altına düştüğünü ifade ediyordu. Ayrıca barışın toplumun en önemli gündemi haline geldiğini gösteren şu değerlendirmesi de dikkate değerdir:

⁸⁵ “Sulh-ı Münferid Rahmi Beyin Beyanâtı”, *Akşam*, 18 Teşrinievvel 1334/1918, s. 1-2.

⁸⁶ “Şehrimizdeki Alman Sefiri Kont (Bernsdorff) Rahmi Beyin Beyanâtı Hakkında Ne Diyor?” *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1334/1918.

⁸⁷ *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1334/1918.

⁸⁸ “Türkiye İle İtilaf Arasında Sulh-ı Münferid Olacak mı?”, *Akşam*, 20 Teşrinievvel 1334/1918.

“Sulh meselesinde, tam manasıyla söz ayağa düştü. Sokaklarda, kahvelerde, tramvaylarda her yerde, herkes bunu münakaşa ediyor. Binaenaleyh elan gazetelerin baş sütunlarında sulh-u münferidin menfaatlerinden yahut zararlarından, lüzumundan adem-i lüzumundan uzun uzadıya bahsetmek kaba tabiriyle - kahvehane lakırdılarını- tekrar etmektir.”

Bununla birlikte, Necmeddin Sadık, Rahmi Beyin sözlerinin hem Osmanlı hem de Almanya tarafından tekdiz edilmesini eleştirerek buna gerek olmadığını şu sözlerle ifade etmişti:

“Fikrimizce bunlara da lüzum yoktu. Çünkü Rahmi Bey bir gazeteciye hususi surette fikrini söylemiştir. Devletin siyasetini idare etmeyen bir adam harp ve sulh hakkındaki fikirlerini söyleyebilir. Bu fikirler yanlış yahut isabetsiz de olabilir. Bu gibi sözlerle hükümetin icraatı arasında münasebet aramak bittabi caiz değildir. Rahmi Bey İzmir valisidir, binaenaleyh devletin hariciye işleriyle uğraşamaz. Devlet memuru olması, eskiden beri harbe aleyhtar olmasına mani değildir. Eski hükümette bile sulh taraftarı olan, Almanya ile ittifakımıza itiraz eden rical bulunduğu gibi son zamana kadar -resmi siyasetimizin aksine olarak- sulh taraftarı olan nazırlarımız vardı. Onun için Rahmi Bey -Ben münferit sulhun lüzumuna kaniim- demekle hükümetin siyasetine icra-ı tesir etmiş olamaz. Hatta siyasi bir memur olmadığı içindir ki bir noktada yanılmış ve Almanların ittifak şeraitini nakz ettiklerini söylemiştir. Bunu da hususi bir telakki diye kabul etmek ve tekdize kalkışmamak lüzumdur.”⁸⁹

Ahmed İzzet Paşa Hükümeti'nin iktidara geldikten sonra yaptığı değerlendirme neticesinde bir an evvel barışın yapılması gerekliliği ortaya çıktı. Çünkü hem askeri, hem mali açıdan, hem de iç asayiş bakımından Osmanlı Devleti'nin durumu iç açıcı değildi⁹⁰. Hükümetin barışın sağlanması noktasında acilen hareket ettiği bir zamanda, “Kutulamare” de esir düşen İngiliz General Townshend, Bahriye Nazırı Rauf Bey'e gönderdiği bir mektupta; *“Osmanlı Devleti muhasımları ile sulh yapmağa taraftar bulunduğu takdirde iki tarafın*

⁸⁹ Necmeddin Sadık, “İşin Hakikati”, *Akşam*, 19 Teşrinievvel 1334/1918.

⁹⁰ Ülkenin içinde bulunduğu durum ile ilgili Sadrazam Ahmed İzzet Paşa, Maliye Nazırı Cavit Bey ve Dahiliye Nazırı tarafından kabine üyelerine verilen bilgilerin detayı için bkz. Rauf Orbay, *Cehennem Değirmeni -Siyasi Hatıralarım-I*, s. 56 vd.

esas menfaatlerini telif edecek bir sulhun yapılmasında İngiltere Hükümetiyle Devleti Âliyye arasında tavassuta hazır bulunduğunu” bildiriyordu⁹¹.

Sadrazam Ahmed İzzet Paşa, Townshend’in bu teklifini kabul etti ve Towshend İstanbul’a davet edildi⁹². Bunun dışında, Marcel Savoie adında bir Fransız, İtilaf Devletleri Başkumandanı General Franchet d’Espérey ile görüşmek üzere Selanik’e, Hahambaşı Hayim Naum Efendi Amerikalılarla görüşmek ve mümkün olursa Amerika’ya gitmek üzere Paris’e gönderildi. Ayrıca, Bern Ataşemiliteri Halil Bey de Fransızlarla görüşecekti⁹³.

Ahmed İzzet Paşa Hükümeti General Towshend vasıtasıyla yapılacak barış girişiminin gizli tutulmasını istiyordu. Bunun nedenlerinden birisi azınlıkların taşkınlık yapabilecekleri ihtimali, diğeri ise Alman askerlerinin münferit sulh yapılıyor düşüncesiyle muhalif bir tavır takınmalarından ve böylelikle hükümeti uğraştırmalarından çekinilmesi⁹⁴. Her ne kadar yapılacak münferit barış girişiminden Almanların haberinin olmaması kararlaştırılmışsa da, Fethi Bey gazetecilere münferit bir barış girişiminde bulunulduğunu söylemişti. Bu durum Dışişleri Bakanı Nabi Bey tarafından çok olumsuz karşılanmıştı⁹⁵.

İngiltere’ye, Townshend aracılığı ile sunulacak barış şartları Meclis-i Vükela’ca⁹⁶ kararlaştırıldı. Dört başlık altında toplanan talepler şunlardı:

“1- İtilaf Kuvvetleri tarafından işgal olunan topraklarda oturan ahalinin idari muhtariyetlerini Türkiye kabul edecektir

2- Türkiye’nin siyasi, mali, ve iktisadi istiklali mahfuz kalacaktır.

3- Şimdiki buhranın önlenmesi için gerektiğinde Türkiye’ye mali yardım yapılacaktır.

---

⁹¹ Orbay, *a.g.e.*, s.58. Cavid Bey, Enver Paşa’nın Osmanlı Devleti’nin içinde bulunduğu kötü şartları herkesten saklayarak istenmeyen bir sonuca sürüklediğini dile getirmektedir. Bkz. Maliye Nazırı Cavid Bey, *Felaket Günleri Mütareke Devrinin Feci Tarihi I*, yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2000, s. 11 vd.

⁹² Orbay, *Cehennem Değirmeni*, s. 61.

⁹³ Ali Türk geldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1948, s. 29; Orbay, *Cehennem Değirmeni*, s. 61.

⁹⁴ Orbay, *a.g.e.*, s. 62-63.

⁹⁵ Maliye Nazırı Cavid Bey, *Felaket Günleri*, s. 17.

⁹⁶ Bakanlar Kurulu.

4- *Yukarıdaki esaslar içinde sulh yapılması için İngiltere Hükümetinin dürüstlüğünün ve azami müzaheretinin temini.*”⁹⁷

Maliye Nazırı Cavid Bey, Osmanlı'nın mali açıdan ayrı bir barış girişiminde bulunmasının zorluklarını Meclis-i Vükela'da dile getirmişti. Paranın değerinin korunması konusunda düşmanlarla bir anlaşmanın yapılması gerektiğini de vurgulamıştı⁹⁸. Bu nedenle, barış şartlarının özellikle ekonomik temelli çıkarlar üzerine bina edildiği görülmektedir.

18 Ekim 1918 tarihinde General Townshend, Rahmi Bey ve Yüzbaşı Tevfik Bey barış girişiminde bulunmak üzere İstanbul'dan ayrıldılar. Bu durum ertesi gün gazetede haber oldu. Yapılan araştırma neticesinde bu haberin Musevi asıllı Karasu Efendi tarafından gazeteye verildiği ortaya çıktı. Bu girişimin kamuoyuna yansımaları, hükümetin çekindiği gibi, azınlıkların taşkınlıklarına neden oldu⁹⁹.

Gerek General Townshend'in vasıtasıyla yapılan barış girişimi, gerekse yukarıda bahsedilen, Rahmi Bey'in münferit barışa yönelik sözleri, basında ve kamuoyunda barış girişiminin eylemsel bir boyuta dönüştüğü algısını oluşturmaktaydı. Özellikle hükümetin programında iç ve dış barışın sağlanması konusunun ön plana çıkarılması bu sulhun yakın olduğu algısını pekiştirdi. Nitekim *Akşam* gazetesi, hükümetin programından yola çıkarak “...sulh meselesi bugün bizim için ufak bir zaman meselesi suretinde telakki etmek iktiza eder” yorumunu yapmıştır. Ayrıca, İzmir ve Midilli'de barış görüşmelerinin yapıldığına dair ortaya çıkan haberlerin artık tamamen bir duyumdan ibaret olmadığı inancı da iyice yerleşmişti; ancak burada bir noktaya da dikkat çekiliyordu. İzmir ve Midilli'de yapılan barış görüşmelerinin eski hükümet zamanında yapılan girişimlerin bir neticesi olduğu belirtiliyordu. Aynı gün General Townshend'in Kuleliburgaz'a gönderildiğine dair *Patris* gazetesinin haberine de yer verilmişti. Her ne kadar hükümetin tekziplerine inanmak

---

⁹⁷ Orbay, *Cehennem Değirmeni*, s. 62.

⁹⁸ Maliye Nazırı Cavid Bey, *Felaket Günleri*, s. 13.

⁹⁹ Orbay, *Cehennem Değirmeni*, s. 72-73.

zorundayız denilse de bu kadar söylentinin bir kaynağının olması gerektiğine de vurgu yapılıyordu¹⁰⁰.

Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında barış görüşmelerinin yapıldığına ve bu sürecin sonuna yaklaşıldığına dair haberlerin yayıldığı bir dönemde, hükümete yardımcı olunması için çağrılar yapıldığı da görülmektedir. Bu bağlamda, *Vakit* gazetesi; “...Kabinenin sulh meselesini en seri ve en muvafık bir surette halletmek için ciddi bir surette uğraştığı ve bunu en birinci vazife addettiğine inanmalı ve huzur-ı kalb ile bir iki gün daha beklemeli. Dört sene cebri bir surette bekledik. Bir iki günde işin içinde memleketin mukadderatı mevzubahis olduğunu ve meseleye vakıf olmaksızın sırf cahilane bir sabırsızlıkla hükümetin hareketine icra-yı tesire kalkışmanın büyük zararlarını görebileceğimizi düşünerek ihtiyari surette bekleyebiliriz.”¹⁰¹ şeklinde tavsiyede bulunmaktaydı.

Bununla beraber, devam ettiği ileri sürülen barış görüşmelerinin detayına yönelik haberler de verilmekteydi. Özellikle İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki en büyük anlaşmazlık noktasının Sofya gibi İstanbul’un da işgal edilmesi meselesi olduğu dile getiriliyordu. İtilaf Devletleri’nin İstanbul’a askeri bir komisyon göndermek taraftarı olduğu; ancak Yunanistan Başbakanı Venizelos’un askeri kuvvet gönderilmesini istediği ve İtilaf Devletlerini etkilemek için de Türkiye’den giden mültecilere Selanik’te gösteriler yaptırdığı ileri sürülüyordu¹⁰².

Barış görüşmelerine dair ilginç haberler her gün giderek artmaktaydı. Bu haberlerden birisi de barış görüşmelerini şehzadelerden birisinin yürüttüğüne dair idi. Rivayete göre, barış görüşmeleri Kuleliburgaz’da yapılmaktaydı ve burada neticelenecek bir görüşmenin “Kuleliburgaz Mütarekesi” olarak bilineceği belirtiliyordu¹⁰³. General Townshend aracılığı ile ikinci bir görüşmenin de İzmir’de gerçekleştirildiği ancak bunun dostane bir girişim olduğu ileri sürülüyordu. Bununla birlikte, Beyoğlu’nda Osmanlı Devleti ile

¹⁰⁰ “Türkiye ile İtilaf Arasında Sulh-ı Münferid Olacak mı?”, *Akşam*, 20 Teşrinievvel 1334/1918.

¹⁰¹ “Sulh Müzakeratı Hitama Ermek Üzere”, *Vakit*, 20 Teşrinievvel 1334/1918.

¹⁰² “Münferid Sulh mu, Münferid Mütareke mi,” *Vakit*, 23 Teşrinievvel 1334/1918.

¹⁰³ Bu haberin asılsız olduğu 25 Ekim 1918 tarihli *Vakit* gazetesinde beyan edilmişti. *Vakit*, 25 Teşrinievvel 1334/1918.

İtilaf Devletleri arasında ateşkesin yapıldığına veya 24 saat içinde yapılacağına dair yüksek meblağlı bahislerin oynandığına dair haberlere de yer veriliyordu¹⁰⁴. Bunlara ilaveten, Osmanlı Hükümeti'nin barış teşebbüsü üzerine İtilaf Devletleri ile Osmanlı Ordusu arasında ateşkes imzalandığı ileri sürülüyordu¹⁰⁵.

Barış görüşmelerine bir şehzadenin, Abdurrahman Efendi'nin, katılması ile ilgili olarak dikkat çekici bir değerlendirmeye *Hadisat* gazetesinde yer verilmişti. Yapılan değerlendirmede Şehzade Abdurrahman Efendi'nin barış görüşmelerine iştiraki, bu yöndeki girişimin bizzat padişah tarafından yapıldığı kanaatini pekiştirdiği dile getiriliyordu¹⁰⁶.

Ayrıca General Townshend'in Rahmi Bey ile birlikte İzmir'e ardından da Sakız ya da Midilli adasına gittiğine¹⁰⁷ dair haberler basında çıktığı gün, Akdeniz Filosu Başkumandanı Amiral Calthorpe İtilaf Devletleri adına mütareke yapmaya yetkili olduğunu bildirmişti¹⁰⁸. Artık yeni bir dönem başlamıştı. Bahriye Nazırı Rauf Bey başkanlığında Hariciye Müsteşarı Reşat Hikmet Bey ve Kurmay Yarbay Sadullah Bey'in katılımıyla bir heyet oluşturuldu¹⁰⁹.

İstanbul'dan Peyk-i Şevket torpidosu ile Bandırma'ya, oradan da İzmir'e hareket eden¹¹⁰ müzakere heyeti, 26 Ekim 1918 tarihinde, Zafer¹¹¹ römorkörüyle Foça açıklarında bulunan bir İngiliz Karakol gemisine, ardından da Sıgri açıklarında bekleyen Liverpool kruvazörüne binerek Mondros limanına vardılar¹¹². Heyet olağanüstü geniş yetkilerle donatılmıştı. Görüşmede hükümet

¹⁰⁴ “Münferid Mütareke Müzakeratı Neticelenmek Üzere”, *Vakit*, 24 Teşrinievvel 1334/1918. Şehzadelerden birisinin barış görüşmelerine katıldığına dair ayrıca bkz. “Vaziyet-i Siyasiyemiz”, *Hadisat*, 24 Teşrinievvel 1334/1918.

¹⁰⁵ “Mütareke-i Münferide”, *Hadisat*, 24 Teşrinievvel 1334/1918.

¹⁰⁶ “Sulh ve Mütareke Meselesi”, *Hadisat*, 25 Teşrinievvel 1334/1918.

¹⁰⁷ “Münferid Mütareke Müzakeratı Neticelenmek Üzere”, *Vakit*, 24 Teşrinievvel 1334/1918.

¹⁰⁸ Orbay, *Cehennem Değirmeni*, s. 80-81.

¹⁰⁹ Orbay, *a.g.e.*, s. 84-85; Ali Türkgeldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1948, s. 31; “Mütareke Meselesi”, *Hadisat*, 27 Teşrinievvel 1334/1918.

¹¹⁰ “Mütareke Meselesi”, *Hadisat*, 27 Teşrinievvel 1334/1918.

¹¹¹ Ali Türkgeldi, “Muzaffer” ismini kullanmıştır. Türkgeldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, s. 31.

¹¹² Orbay, *Cehennem Değirmeni*, s. 85-89.

adına bütün detaylara yönelik karar verme yetkisi vardı¹¹³. Böylece, Türk tarihinin önemli bir dönüm noktasını oluşturan sürecin ilk adımı atılmış oldu. Mondros'ta yapılan mütareke görüşmeleri beş celse halinde yapıldı. Birinci celse 27 Ekim 1918 Pazar günü saat dokuz buçukta, ikinci celse aynı gün öğleden sonra saat üç buçukta, üçüncü celse 28 Ekim Pazartesi günü öğleden sonra saat üçte, dördüncü celse 30 Ekim Çarşamba günü sabah dokuzu on geçte, beşinci celse ise aynı günün akşamı saat dokuzu çeyrek geçte toplandı¹¹⁴.

Mondros limanında görüşmeler yapılırken Osmanlı basınında sürece ilişkin duyular, olumlu ya da olumsuz propaganda niteliği taşıyan haber ve yorumlara sıkça yer veriliyordu. Özellikle azınlık gazetelerinde ateşkes görüşmelerinin sona erdiği, hatta şartları bile maddeler halinde veriliyordu. *Hadisat* gazetesinin aktardığına göre, *Neologos* gazetesi mütarekenin başlıca şartlarının şunlar olduğunu ileri sürüyordu:

“1- Engellerin ve teknik sebeplerin ortadan kaldırılarak Boğazların hemen açılması

2- Düşman devletlere ait savaş ve ticaret gemilerinin Çanakkale ve Karadeniz boğazlarından serbestçe geçişi ve fakat limanlarımızda demirleyecek gemilerden karaya asker çıkarılmaması.

3- İstanbul'a yabancı asker gelmeyecek ve fakat askeriye silahların depolara konulması hususuna nezaret etmek üzere subaylardan mürekkep bir heyet gelecek ve ateşkes imzalanınca belirli bir müddet zarfında silâh altında bulunan askerimiz terhis edilecek”¹¹⁵

Münferit bir ateşkes ya da münferit bir barış yapılacağı konusunda Türkçe ve Rumca gazetelerin fikir ayrılığına düştükleri görülmektedir. Barış sürecine yönelik bu farklı tutum *Akşam* gazetesinin şu değerlendirmesinde açıkça görülmektedir. Gazetenin 23 Ekim 1918 tarihli nüshasında şu ifadeler kullanılmaktaydı:

¹¹³ *Hadisat*, 27 Teşrinievvel 1334/1918.

¹¹⁴ BOA, HR.SYS, 2305/20; celselerin detayı için ayrıca bkz. Türkgeldi, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, s. 34-54.

¹¹⁵ Neologos gazetesinden aktaran; “Sulh ve Mütareke”, *Hadisat*, 26 Teşrinievvel 1334/1918, s. 2.

“Birkaç gündün beri sulh-ı münferid meselesi etrafında kuvvetli şayialar deveran ediyor. Türkçe refiklerimiz sulhun bir zaman meselesi olduğunu, Rumca gazetelerde birkaç güne kadar mütarekenin bir emrivaki halini alacağını iddia edip duruyor.”¹¹⁶

Rumca gazetelerin asılsız haberler verdiklerine dair bir eleştiriye de *Vakit* gazetesinde rastlanmaktadır. *Vakit* gazetesi, daha önce bahsedildiği gibi, barış görüşmelerinin bir şehzade tarafından idare edildiğine yönelik haberlerin Rumca bir gazete tarafından ortaya atıldığını, Türkçe gazetelerin de bu şehzadenin kim olduğunu tahmin etmeye çalıştıklarını eleştirel bir yaklaşımla dile getiriyordu. Aslında *Vakit* gazetesi bütün basını eleştirmektedir. Bu eleştirisini de şu şekilde dile getiriyordu:

“Halkın merakını tatmin etmek gazetelere düştüğü için her gazete mesmû’atını (duyumlarını) ve tahminatını her gün kati havadis diye yazıp durmaktadır. Bir gazete mütareke meselesine dair bir haber neşredince diğer gazetelerde bihaber görünmemek için bunu sermayelerine ilave etmekte ve hiçbir aslı olmayan bir havadis böyle gazeteden gazeteye geçince halk nazarında kat’i bir şekil almaktadır. Şehzadegandan birinin sulh müzakeratına iştirak ettiği hakkında ki havadis bu cümledendir.” Gazete “Halkın merakını tatmin etmek gazetelere düştüğü için” ifadesi ile de iktidara yönelik bir eleştiri de yapmaktadır. Ancak, “Sulh meselesine dair gazetelerin neşrettikleri bu kabil yanlış haberleri hepsini birer birer tekzip etmek, hafî surette cereyan müzakeratın her safhası hakkında müspet malumat vermek demek olacağından hükümetin her gün mütemadiyen tekzipler neşrinden geri durmasını tabî görmek icap eder.”¹¹⁷ değerlendirmesiyle de hükümetin bu noktada haklı bir sebebinin olduğu da kabul edilmektedir.

Hükümetin barış sürecine yönelik olarak kamuoyunu tatmin edici bir açıklamada bulunmaması, her gün birbirine zıt söylentilerin doğru haberlermiş gibi gazete sayfalarına yansımaya neden oluyordu. Ancak müzakere heyeti gönderildikten sonra, hükümetin sürece ilişkin tutumu değişti ve topluma daha net mesajlar verilmeye başlandı. Rauf, Reşat Hikmet ve Sadullah Beylerin barış görüşmeleri yapmak için görevlendirildiği bilgisi gazetelere resmi yetkililer

¹¹⁶ “Sulh-ı Münferid Meselesi Hakkındaki Tahkikatımız”, *Akşam*, 23 Teşrinievvel 1334/1918.

¹¹⁷ “İki Üç Güne Kadar Kat’î Neticeye İntizar”, *Vakit*, 25 Teşrinievvel 1334/1918.

tarafından bildiriliyordu. Aynı zamanda bu yetkililer hükümetin şimdiye kadar herhangi bir açıklama yapmamasının sebebini de şöyle açıklamaktaydı:

“...Hükümetin şimdiye kadar sulh teşebbüsü hakkında beyanatta bulunmamasını gayet tabii görmek iktiza eder. İşler yoluna girmeden ve bizim murahhaslarımız düşman murahhaslarıyla temas etmeden söz söylemek, hem nezaket ve âdâb-ı siyasiyeye mugâyir ve hem de birçok mahzurları dahi olabilirdi.”¹¹⁸

Görüldüğü gibi, barış sürecinin herhangi bir sekteye uğramaması için işin gizli tutulması noktasında ciddi bir gayret sarf edilmiştir. Fakat sürecin gizliliği esas olarak kabul edilmişse de ortada reddedilmeyen bir barış süreci vardı. Bu nedenle, gerek barışa yönelik kaçınılmaz bir sürecin başlaması gerekse bunun toplumda yüksek bir beklentiye ve umuda dönüşmesinden dolayı, her söylenti gerçek kisvesine bürünerek gazeteler vasıtasıyla kamuoyu gündemini meşgul etmiştir.

Ancak bu süreç 26 Ekim 1918 tarihinde, müzakere heyetinin görüşmeler yapmak üzere Mondros’a gitmesi ile biraz daha netleşti. Bundan sonraki süreçte önemli bir değişim de kullanılan kavramlar üzerinde meydana geldi. Daha önceleri, ‘*münferit sulh*’ ifadesi sıkça kullanılırken, artık ‘*münferit mütareke*’ kavramı kullanılmaya başlandı.

Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında resmi görüşmeler başladıktan sonra basında görüşmenin seyrine ilişkin haberler yer almaya başladı. Ancak yine birbirini tekzip eden haberlerin varlığı görülmektedir. Bu haberlerin bir kısmında ateşkesin imzalandığı yönünde değerlendirmeler yer alırken, bir kısım haberler de görüşmenin kesintiye uğradığına dair idi. Bu tenakuzu eleştiren Hadisat gazetesi her iki haberin de doğru olmadığını ve son ana kadar “*kemal-i sabır ve teenni*” ile bekleyeceklerini dile getiriyordu¹¹⁹.

Sonuç

Mondros’ta, resmi delegeler arasında 26 Ekim günü başlayan mütareke görüşmeleri 30 Ekim 1918 tarihinde sonuçlandı. Böylelikle Osmanlı Devleti’nin

¹¹⁸ Hadisat, 27 Teşrinievvel 1334/1918.

¹¹⁹ “Mütareke Müzakeratı Devam Ediyor”, Hadisat, 30 Teşrinievvel 1334/1918.

tarih sahnesinden ayrılmasının başlangıcı Mondros Ateşkes Antlaşması oldu. Bundan sonraki süreçte işgaller başlayacak ve bunu kabullenmeyen Türk Milleti, yeniden bir mücadeleyle, masa başında kendileri için çizilen yolda yürümeyi reddederek bağımsızlık savaşına girişecekti.

Savaş sürecinde basının çok önemli bir fonksiyonu olduğu açıkça görülmektedir. Savaşın seyrine ilişkin haberler gazetelerin temel gündemlerini oluşturmaktaydı. Bu bağlamda, savaşan tarafların hükümetleri zaman zaman verdikleri demeçlerle düşman devletlerin kamuoyunu etkilemeye yönelik girişimlerde bulunmuşlardır. Bu da basının manipülatif bir araç olarak kullanıldığını göstermektedir.

Osmanlı basınında çıkan haber ve makalelere bakıldığında, bu gücü elinde bulunduranların, basının işlevselliğinin farkında olarak hareket ettikleri görülmektedir. Bu bilinçle hareket ederek barışa yönelik girişimler yakından takip edilmiş ve kamuoyu bilgilendirilmiştir. Ancak, gazeteler bu vazifelerini yerine getirirken, en ufak duyumları bile, doğruluğunu teyit etmeden, haber olarak yansıtmaktan da geri durmamışlardır. Bu durum da insanların endişelerini artırmıştır. Gazetelerin bu tarz haberlerine yine kendi içlerinden eleştiriler gelmiştir. Bu bağlamda eleştiriler yapılırken, her söylentinin haberleştirilmesinin sebebi toplumda barışa yönelik beklentiler ve resmi çevrelerin barış sürecine yönelik yeterli bilgi vermemeleri olarak belirtilmiştir.

Bütün bunların ötesinde, insanlığı büyük yıkımdan kurtarmak adına basının ciddi bir çabasının ve katkısının olduğu inkâr edilemez bir gerçektir. Gazetelerin, savaşa karşı tepkisel tutumu, hükümete barış sürecinde nasıl hareket etmesi gerektiğine dair yol gösterici üslupları ve kamuoyunun beklentilerini sayfalarına taşımaları, hatta bu bağlamda kamuoyu oluşturma çabaları, sürecin önemli aktörlerinden olduğunu açıkça göstermiştir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Hariciye Siyasi Kalemi (BOA, HR.SYS)

Gazeteler

Akşam

Anadolu

Atı

Hadisat

Sabah

Tanin

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Zaman

Kitaplar

Akşin, Sina, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele, Cilt I, Mutlakiyete Dönüş (1918-1919)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1998.

Armaoğlu, Fahir, *20. yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*, Alkım Yayınevi, İstanbul 2010.

Bayar, Celal, *Ben de Yazdım Milli Mücadele'ye Gidiş I*, Baha Matbaası, İstanbul 1965.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt III, Kısım I*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

_____, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt: III, 1914-1918 Genel Savaşı, Kısım: IV, Savaşın sonu*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1991.

_____, *Türk İnkılâbı Tarihi, Cilt: II-Kısım IV: Fikir Cereyanları, İnkılâp Hareketleri İç Didişmeler Birinci Genel Savaşın Patlaması*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991.

Cemal Paşa, *Anılarım 1913-1922*, haz. Fahri Parin, Paraf Yayınları, İstanbul 2010.

Gencer, Ali İhsan - Sabahattin Özel, *Türk İnkılâp Tarihi*, Der Yayınları, İstanbul 2001⁸.

Hatemi, Nilüfer, *Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri*, I-II, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2002.

Maliye Nazırı Cavid Bey, *Felaket Günleri Mütareke Devrinin Feci Tarihi I*, yay. haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 2000.

Orbay, Rauf, *Cehennem Değirmeni- Siyasi Hatıralarım I*, Emre Yayınları, İstanbul 1993.

Palmer, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu: Son Üç Yüz Yıl: Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, çev. Belkıs Çorakçı Dişbudak, Sabah Kitapları, İstanbul 1993.

Rudin, Harry R., *Armistice 1918*, Archon Books, U.S.A 1967.

Shaw, Stanford J., *The Ottoman Empire In World War I, Volume I Prelude to War*, Atatürk Supreme Council For Culture, Language and History Publications Of Turkish Historical Society Serial XVI-No 109, Ankara 2006.

Simavi, Lütfi, *Sultan Mehmed Reşad Han'ın ve Halefinin Sarayında Gördükleri (Osmanlı Sarayı 1909-1919)*, haz. Sevdâ Şakar, Şehir Yayınları, İstanbul 2007.

Söylemezoğlu, Galip Kemali, *Başımıza Gelenler: Yakın Bir Mazinin Hatıraları: Mondrosdan- Mudanya'ya 1918-1922*, Kanaat Kitabevi, İstanbul 1939.

Türkgeldi, Ali, *Moudros ve Mudanya Mütarekelerinin Tarihi*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1948.